

MILIEURAMA

MAANDBLAD BOND BETER LEEFMILIEU

AFGIFTEKANTOOR
BRUSSEL X

RALLY'S NAAR AF?

INTERVIEW
THEO KELCHTERMANS

DUURZAME LANDBOUW

JNM IN DE KIJKER

RUSSISCHE
ATOOMDUIKBOTEN

GROENE MARKETING

ZONNE-ENERGIE

VERSCHIJNT NIET IN JANUARI EN AUGUSTUS

70 Bf. MILIEURAMA WORDT GEDRUKT MET INKT OP VEGETALE BASIS

1996/1-2

JANUARI - FEBRUARI

2	KOMMENTAAR Streven naar fanatieke bekering of gewoon wat kommentaar in de marge?
3-5	OMSLAGVERHAAL Sterven rally's een stille dood of vist Jan Peeters achter het net?
6	LEDENBLAD Vaart de Milieuboot binnenkort doorheen het Heverleebos en Meerdaalwoud?
7-9	INTERVIEW Bla, bla, babbel. Op de koffie bij minister Kelchtermans.
10	FLITSEN Vissen met alcohol?
11-13	DOSSIER Broeien in een serre vol duurzame landbouw.
14-16	JNM IN DE KIJKER Jeugdig milieu-idealisme op een kritische sokkel.
17	MINA MiNa-raad installeert zichzelf plechtig te B.
18-19	FRONTLIJN Binnenkort ook kernproeven in burelen van Electrabel.
20-22	PORTRET VAN DE BELLONA STICHTING Roesten? Duikboten? Radio-aktief? De Russen zijn op komst!
23-25	GROENE MARKETING Kiezen voor milieu of portemonnee?
26-27	EKOTIPS Haal je eigen zon in huis en doe er iets (nuttig) mee.
28-29	BOEK EN MILIEU Over boeken, tijdschriften en landbouw.
30	PRO&CONTRA Ozon? Geen vuiltje aan de lucht. Of toch wel?
31-33	ADVERTENTIES Laat je zelf eens gaan.
34	PUZZEL Puzzel je zelf een boekenpakket bijeen.
35	KALENDER Zoek de addertjes onder het MAP.

STREVEN NAAR FANATIEKE BEKERING?

Terwijl de zorgen van de bevolking meer en meer verlegd worden naar de economische factoren, probeert de milieubeweging te bewijzen dat aandacht en zorg voor het milieu noodzakelijk zijn om op lange termijn uit de huidige impasse te geraken. Dat heet dan 'duurzame ontwikkeling', die niet een zaak is van de milieubeweging alleen, maar ook van de industrie, de technologie, de wetenschap, de internationale handel en de individuele burger.

Welke rol kan de milieubeweging spelen naar deze sectoren toe? Informatie is een belangrijke eerste stap in ieder proces naar bewustwording, sensibilisering. En daarvoor dient Milieurama. Wij proberen niet -met opgeheven vinger zoals dat heet- te streven naar fanatieke bekering. Wie zal er beweren een goede opvoeder te zijn? Wij proberen enkel zo objectief mogelijk iedereen in te lichten over de staat van ons leefmilieu.

Hoe gaan we daarmee om in het volgende werkjaar? Binnenshuis -wat betekent binnen de milieubeweging- werken we vooral aan enkele centrale thema's als afval(-preventie) en water. Officieel drukken wij nog sterker dan voorheen op de overheid met een uitgebreide beleidsploeg, en dit vooral via de nieuwe MiNaraad die op 22 januari geïnstalleerd werd. Naar het grote publiek en mét onze aangesloten verenigingen organiseren wij op 21 april de Dag van de Aarde rond het thema water, het Blauwe Vlag-seizoen voor binnenwaters en jachthavens start op 5 juni, wat later viert Bond Beter Leefmilieu/Inter-Environnement zijn 25ste en Bond Beter Leefmilieu-Vlaanderen zijn 20ste verjaardag, enz. Ook hopen we met een aantal bedrijfssectoren integrale milieuzorgsystemen uit te werken, maar deze dromen moeten nog gekoncretiseerd worden. Kontakten met verenigingen uit andere gewesten, internationale organisaties en derde wereldbeweging worden frekwenter.

Met goede moed en entoesiasme en met de (aankomende) wijsheid van oude rotten doen we verder. Onze lezers danken we voor hun steun en wensen hen voor 1996 veel menselijkheid en innerlijk geluk.

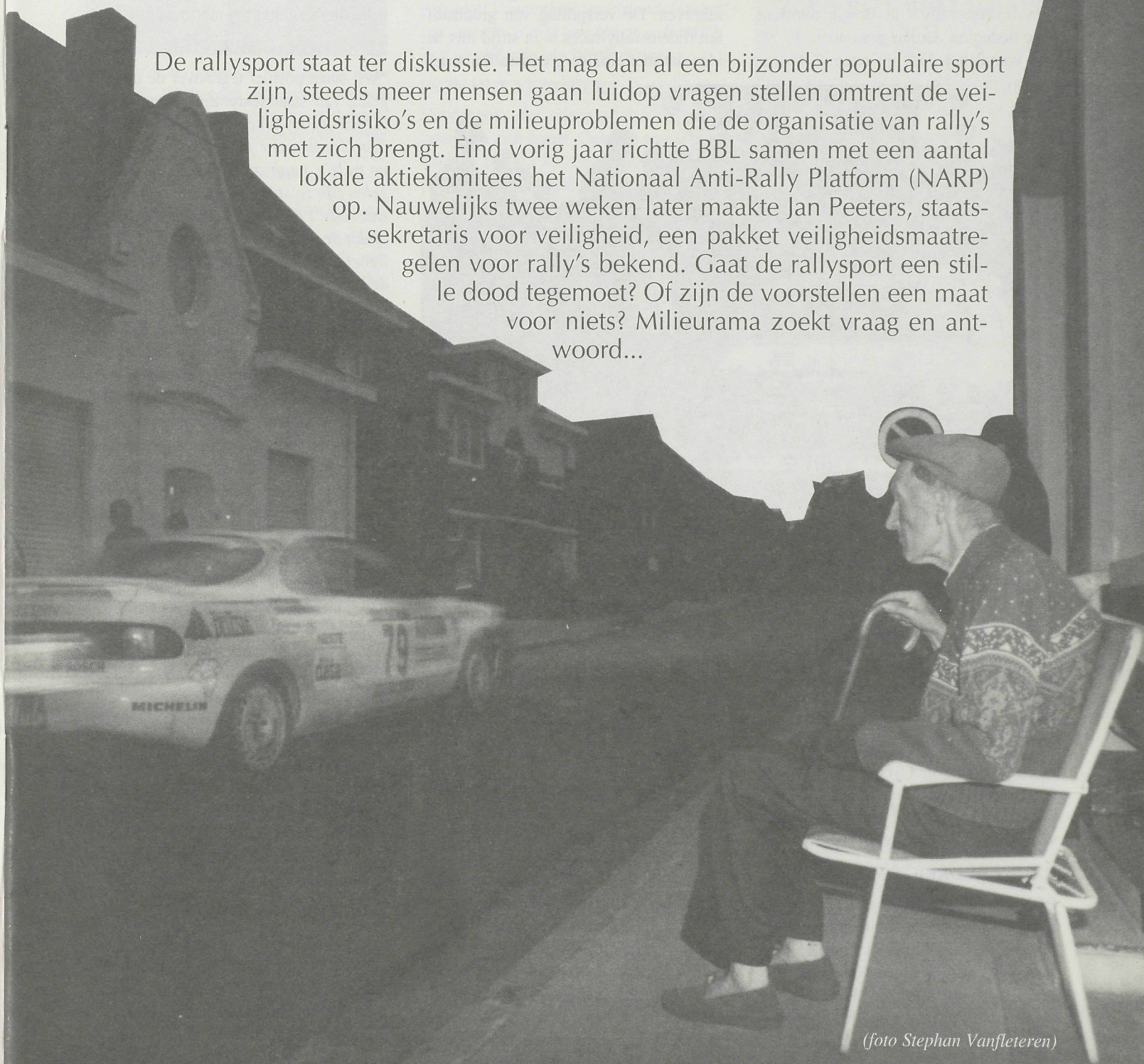
• Lieve Grauls

P.S. Met speciale dank aan de vele donateurs die gul antwoorden op onze eindejaarsmailing en aan alle sympatisanten die ons hun wensen overmaakten.

STERFT DE RALLY EEN STILLE DOOD?

De rallysport staat ter discussie. Het mag dan al een bijzonder populaire sport zijn, steeds meer mensen gaan luidop vragen stellen omtrent de veiligheidsrisiko's en de milieuproblemen die de organisatie van rally's met zich brengt. Eind vorig jaar richtte BBL samen met een aantal lokale aktiekomitees het Nationaal Anti-Rally Platform (NARP) op. Nauwelijks twee weken later maakte Jan Peeters, staatssekretaris voor veiligheid, een pakket veiligheidsmaatregelen voor rally's bekend. Gaat de rallysport een stille dood tegemoet? Of zijn de voorstellen een maat voor niets? Milieurama zoekt vraag en antwoord...

(foto Stephan Vanfleteren)

Voor duizenden fans heeft een autorally iets bijna-mytisch. Gewapend met 'road-book' en stafkaart gaan ze weken vooraf op zoek naar de bocht waar ze hun favoriete piloot in zijn glimmende boliede op de meest spektakulaire manier doorheen kunnen zien scheuren. Verstand op nul, passie op oneindig. Bier, worst en snelheid doen de rest. Voor de modale rallyfan mag er dan al geen vuiltje aan de lucht zijn, voor heel wat anders-denken is de hele rally-sport niks anders dan een dolgedraaid cirkus. In '94 vielen er tijdens diverse rally's in België minstens twee doden en dertien gewonden. In '95 was vooral het dodelijk ongeval tijdens

ook dat de rallysport echt wel een bedreiging is voor het leefmilieu en bovendien voor heel wat maatschappelijke problemen zorgt. Vanuit BBL hebben we een poging gedaan om zoveel mogelijk van die anti-rally-komitees te verenigen in het NARP. Om ook op beleidsvlak resultaat te boeken leek het ons aangewezen om de krachten op een hoger nivo te bundelen". Voor het NARP is het zo klaar als een klontje dat de rallysport indruist tegen het koncept van 'duurzame ontwikkeling' dat in '92 te Rio ook door België is onderschreven. De verspilling van grondstoffen tijdens rally-races is in strijd met het idee dat met eindige grondstoffen spaar-

Veiligheid Rallywedstrijden', al is dat advies niet bindend. Om de overlast voor de bewoners te beperken, heeft de staatssekretaris de bewegingsvrijheid van rally's sterk beperkt. Er kan niet meer worden geracet in een straal van 500 meter rond een bebouwde kom, verkenningsritten worden beperkt en de ritten en verkenningen zelf moeten plaatsvinden tussen 7 en 22 u. Bovendien zijn natuurgebieden of beschermde landschappen voortaan verboden terrein voor rally's. Hoe dit in de wet zal worden omschreven, is op dit ogenblik nog niet duidelijk.

TIPS VOOR GEMEENTEN

"Wij staan positief tegenover de maatregelen van staatssekretaris Peeters", zegt NARP-medewerker Michiel Maertens. "Er is weliswaar geen algemeen verbod op rally's, maar de voorgestelde maatregelen zijn zo strikt dat in de praktijk heel wat rally's niet meer mogelijk zullen zijn of dat de zwaarste knelpunten inzake veiligheid en milieu zullen weggewerkt worden. Dit is alvast een hele stap in de goede richting". Toch heeft het NARP ook een aantal bedenkingen bij de voorgestelde maatregelen. Vooral het feit dat de eindbeslissing uitsluitend bij de gemeente blijft liggen, vindt het NARP geen goede zaak. Uit de praktijk blijkt immers dat heel wat gemeentebesturen in de greep blijven van de rally-organisatoren. "Het klopt inderdaad dat de invloed van de pro-rally-lobby bij een aantal lokale besturen vrij groot is, maar dat betekent niet dat ze geen zelfstandige en goede beslissing kunnen nemen", weerlegt staatssekretaris Peeters de kritiek. "Precies om de lokale besturen logistiek te ondersteunen hebben we die commissie opgericht. We gaan de gemeentebesturen helpen om een juiste beslissing te nemen. Ze zullen een aantal strikte regels krijgen opgelegd, er zal een model-politiereglement worden verspreid en we gaan een draaiboek met concrete veiligheidsmaatregelen opstellen. Als een lokaal bestuur daarmee rekening houdt, moet het mogelijk zijn een korrekte beslissing te nemen".

IEPER NIET AKKOORD

Eén van de steden waar met meer dan gewone belangstelling wordt uitgekeken naar de beslissing van de burgemeester, is uiteraard Ieper. De maatregelen van staatssekretaris Peeters mogen dan, als alles goed loopt, maar vanaf 1 januari '97 in voege treden, de bedoeling is toch dat steden en gemeenten reeds in '96 met de maatregelen rekening houden. Ook in

Patrick Snijers in actie: "Als er in jouw dorp een rally wordt georganiseerd en je hebt er last van, neem dan toch een paar dagen vakantie!". (foto Piet Van Belle)

de '24 Uren van Ieper' de spreekwoordelijke druppel die de emmer deed overlopen. Er volgde een golf van protest tegen rally's op de openbare weg. Staatssekretaris voor veiligheid Jan Peeters vatte de koe bij de horens en beloofde om, in overleg met voor- en tegenstanders, werk te maken van duidelijke vergunningsvoorwaarden en veiligheidsvoorschriften voor rally's.

RALLY BEDREIGT MILIEU

BBL liet er geen gras over groeien en maakte samen met enkele aktiekomitees uit onder anderen Lubbeek, Ieper en Oud-Turnhout, werk van een Nationaal Anti-Rally Platform (NARP). "Vanuit milieu-oogpunt kan je heel wat bezwaren noteren bij de organisatie van rally's", vindt BBL-beleidsmedewerker Rik De Baere. "Lokale aktiekomitees voeren al jarenlang een moeilijke strijd tegen rally's in hun eigen streek. Ze weten beter dan wie

zaam moet worden omgesprongen. Bovendien is rallysport volgens het NARP ook in strijd met de beleidslijnen inzake natuurbehoud, landschapsbescherming en ruimtelijke ordening.

AAN BANDEN GELEGD

Na het dodelijk ongeval tijdens de '24 Uren van Ieper' ging staatssekretaris voor Veiligheid Jan Peeters met voor- en tegenstanders rond de tafel zitten en maakte hij werk van een pakket veiligheids- en milieu-maatregelen voor rally's. De maatregelen werden op 7 december voorgesteld. Een algemeen verbod op rally's komt er helaas niet, vanaf 1 januari '97 moeten de rally's wel aan een aantal veiligheidsvoorwaarden voldoen. Het afleveren van een vergunning voor de organisatie van een rally blijft de bevoegdheid van de burgemeester. Die moet vanaf nu ook het advies inwinnen van een op te richten 'Kommissie

De Ieperse burgemeester Paul Breyne staat achter de maatregelen van staatssekretaris Peeters maar vindt toch dat een aantal modaliteiten moet worden herbekeken. (foto Johan Anckaert)

Ieper? "Ik kan me a priori achter de voorgestelde maatregelen scharen. In Ieper hebben we steeds geprobeerd om de veiligheid maximaal te waarborgen", aldus burgemeester Paul Breyne. "Wat ons betreft zullen we proberen om reeds in '96 zoveel mogelijk maatregelen in de praktijk om te zetten". Toch geeft burgemeester Breyne toe dat hij een aantal maatregelen moeilijk uitvoerbaar acht: "De bepaling om geen ritten meer te organiseren in een straal van 500 meter van de bebouwde kom, lijkt me moeilijk haalbaar". Vanuit de Westhoek zal dan ook het voorstel worden gedaan om de reglementering op dat vlak wat te versoepelen. Maar daar heeft Jan Peeters alvast geen oren naar: "Ik weet dat men maar al te graag van die afstandsbeperking af wil, maar die is net bedoeld om rally's tegen elke prijs uit de bebouwde kom te weren. Ik ben niet van plan om rond dat punt nog te discussiëren. Tot nader order wordt die afstandsregel gewoon behouden". Klare taal, dat is duidelijk. Burgemeester Breyne? "Als men die maatregel inderdaad kracht van wet geeft, dan dien ik die als burgemeester uiteraard uit te voeren. Dat komt dan eigenlijk neer op een impliciet verbod om de rally van Ieper nog verder te organiseren".

RALLY? OP VAKANTIE!

Vraag is natuurlijk of de soep uiteindelijk even heet zal worden gegeten als ze wordt opgediend. De rally-fans lieten de voorbije weken en maanden hun ongenoegen over de maatregelen duidelijk blijken. Patrick Snijers, zevenvoudig Belgisch rallykampioen, vindt dat staatssekretaris Peeters gezwicht is voor de

druk van een handvol rally-tegenstanders: "Rallyrijden is bij duizenden mensen een heel populaire sport. Een aantal mensen vindt echter dat onze sport beter kan verdwijnen. Waarom ze dat willen, is me niet helemaal duidelijk", aldus Patrick Snijers. "Ik stel vast dat er vandaag de dag steeds meer tegen om het even wat protest wordt gevoerd. Volgens mij ontbreekt het die mensen gewoon aan verdraagzaamheid. Als er in jouw dorp een rally wordt georganiseerd en je hebt daar last van, neem dan een paar dagen vakantie! Voor enkele tegenstanders moet een rally toch niet worden opgedoekt?". Zeg nu zelf, een prachtedenering...

PS IN HET VERWEER?

Hoedanook, niet alleen piloten en rallyfans laten zich horen. Ook een aantal prominente politici kiezen duidelijk de kant van de pro-rally-lobby. Zowat driekwart van de rally's in ons land wordt georganiseerd in Wallonië en een aantal Waalse politici verklaarde recent de maatregelen van Peeters maar wat graag versoepeld te zien. Zo bijvoorbeeld PS-kamerlid Anne-Marie Lizin, burgemeester van Hoei, de gemeente waar jaarlijks de Rally van de Condroz georganiseerd wordt. Maar ook andere PS-coryfeeën als minister van wetenschapsbeleid Yvan Ylieff en zelfs PS-voorzitter Busquin zouden hun ongenoegen reeds duidelijk hebben laten blijken. Vreest staatssekretaris Peeters niet dat zijn maatregelen een flinke 'uitholbeurt' te wachten staat? "Ik stel vast dat iedereen het er na het ongeval in Ieper over eens was dat er een duidelijk wetgevend kader moest komen voor de rally's. Enkele maanden later, wanneer alle menselijke miserie vergeten is, is er inderdaad een aantal mensen dat er alweer een andere mening op nahoudt", aldus een cynische Jan Peeters. "Maar we gaan de gewone democratische procedure volgen om de maatregelen goedgekeurd te

krijgen en ik ben niet van plan om veel toegevingen te doen. Er zullen politieke keuzes moeten gemaakt worden, maar daarvoor ben ik niet bang. Ik heb die maatregelen nu eenmaal niet uitgevaardigd om het de rally-organisatoren makkelijker te maken, wél om de veiligheid te verhogen".

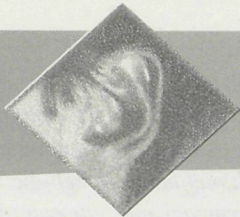
• Piet Decoster

TESSENDERLO VERBIEDT RALLY VAN LOOI

Het Nationaal Anti-Rally Platform (NARP) vindt het een goede zaak dat het dossier van de rally's eindelijk in een stroomversnelling is geraakt. "We roepen de lokale milieuverenigingen en actiekomitees op om zoveel mogelijk bij de gemeentebesturen erop aan te dringen om vanaf nu rally-vergunningen te weigeren", legt NARP-medewerker Michiel Maertens uit. "De beslissing van de burgemeester van Tessenderlo om de rally in zijn gemeente volgend jaar niet te laten doorgaan, is een positieve zaak. Hopelijk is dit het begin van een algemene kentering in de visie van de burgemeesters van rally-gemeenten". Op 6 december liet Jan Verheyden, burgemeester van Tessenderlo, het Tessloo Racing Team weten dat er van de organisatie van een rally in '96 geen sprake meer kon zijn. Volgens Jan Verheyden werden de voor- en de nadelen van de rally op een objectieve manier tegen elkaar afgewogen. "Maar zelfs met verregaande veiligheidsvoorschriften en de beste bedoelingen van de organisatoren, moeten we toch vaststellen dat ze uiteindelijk geen vat hebben op de hinder van zo'n rally", verduidelijkt Jan Verheyden. "Bovendien stapelden de klachten van inwoners inzake verkeerschaos, lawaaihinder, zwerfvuil en schade zich op. Tenslotte vonden we ook dat het macho-verkeersgedrag tijdens zo'n rally niet verzoend kan worden met de inspanningen die we als gemeentebestuur doen om het hoffelijk en defensief rijgedrag bij jongeren te promoten".

Inlichtingen:

Nationaal Anti-Rally Platform (NARP), Overwinningstraat 26, 1060 Brussel, Tel. 02/539.22.17., Fax. 02/539.09.21..

LEDENBLAD

HEVERLEEBOS EN MEERDALWOUD BEDREIGD DOOR WATER

De Dijlevallei is meer dan zomaar een waardevol natuurgebied. Het is tegelijk één van de laatste grote valleien in Vlaanderen waar nauwelijks bebouwing aanwezig is en dat wettelijk beschermd is op alle nivo's. Bovendien is de Dijlevallei het doelgebied van het natuurreservaat De Dooie Beemde. Nochtans heeft de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening (VMW) plannen om midden in de Dijlevallei het L.I.J.N.-project in te planten. Het L.I.J.N.-project is een drinkwaterbekken, gevoed door de rivieren Laan, IJse en Nethen, van maar liefst 43 hectaren. Dat staat synoniem voor ongeveer 90 voetbalvelden, dijken van 5 meter hoogte en bedrijfsgebouwen tot 12 meter hoog... Het L.I.J.N.-project is een direkt gevolg van de steeds groeiende Leuvense agglomeratie. Meer mensen en huizen betekent, uiteraard, een toenemend waterverbruik. Bijkomende grondwaterwinningen zullen het grondwaterniveau echter dramatisch verlagen met alle negatieve gevolgen voor landbouw en milieu.

De Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud vzw willen samen met Natuurreservaten vzw echter de kat de bel aanbinden. Beide verenigingen stellen vast dat er nooit ernstige inspanningen geleverd zijn om de bevolking aan te zetten minder water te verbruiken. Bovendien heeft men de drastische lekverliezen bij de maatschappij nooit willen verminderen. Laat staan dat een betere samenwerking met andere naburige Vlaamse drinkwatermaatschappijen werd onderzocht om op die manier watertekorten op te vangen. Door een politieke beslissing moet de drinkwaterwinning immers onafhankelijk worden van waterrijk Wallonië, zelfs wanneer dat ten koste gaat van de eigen Vlaamse natuur. Alhoewel beide organisaties zeker voorstander zijn van oppervlaktewaterwinning, eerder dan grondwaterwinning, zijn zij ten zeerste gekant tegen de aanleg van een spaarbekken zoals het nu voorligt. Zij eisen dat alle mogelijke alternatieve inplantingsmogelijkheden, zoals bijvoorbeeld de vele nabije zandgroeven, worden

onderzocht. De inspanningen om de Dijlevallei in het verleden ongeschonden te laten, werden door de aanleg van een super zuiveringsstation in Neerijse al aangetaast. Een waterproductiecentrum zou deze waardevolle vallei definitief verminken, alle bestaande beschermingsmaatregelen, regionaal, federaal, en zelfs Europees ten spijt.

Inlichtingen:

*Vrienden van Heverleebos en
Meerdaalwoud vzw, Waversebaan 66,
3001 Heverlee, Tel. 016/23.05.58.*

ECOTEAM-GIDS... OOIIT AAN GEDACHT?

De Werkgroep Technologie van Dialoog vzw maakt werk van zijn EcoTeams. Zoveel is duidelijk. Voor wie het nog niet mocht weten: EcoTeams zijn groepen van een tiental huishoudens die aan de hand van een werkboek en met de hulp van een gids werk maken van een milieuvriendelijker huishouden. Ze werken vooral rond afval, waterbesparing, elektriciteit, verwarming, vervoer en koopgedrag. Momenteel zijn reeds 24 EcoTeams in Vlaanderen opgestart. Dendermonde en Balen zijn de eerste pilootgemeenten die het programma integreerden in hun eigen milieubeleid. In pilootgemeenten wordt campagne gevoerd om een zo groot mogelijk aantal EcoTeams uit te bouwen. Daartoe worden EcoTeam-Gidsen opgeleid om de milieutips uit het werkboek te verduidelijken en een doelgerichte sfeer te ondersteunen.

Vermits er nog steeds pilootgemeenten geselecteerd worden en het aantal EcoTeams snel uitbreidt, is Dialoog op zoek naar nieuwe EcoTeam-gidsen. Weet je iets af van milieuvriendelijk huishouden of werk je graag met enthousiaste mensen, dan kan je als EcoTeam-gids ongetwijfeld meewerken aan een duurzame 21ste eeuw.

Ben je bereid om als EcoTeam-gids aan de slag te gaan, dan krijg je wel eerst een korte opleiding. Ook voor dit jaar staan reeds een aantal vormingsdagen op het programma. Op zaterdag 23 maart gaat het over elektriciteit en een dag later staat koopgedrag op de agenda. Op zondag 12

mei kom je dan weer alles te weten over water. De vormingsdagen gaan steeds door in Vormingscentrum 't Kasteeltje in Wijgmaal.

Inlichtingen:

*Dialoog vzw, Werkgroep Technologie,
Blijde Inkomststraat 109, 3000 Leuven.
Tel. 016/23.26.49., Fax. 016/22.87.94.*

DE MILIEUBOOT DOORKRUIST DE KEMPEN

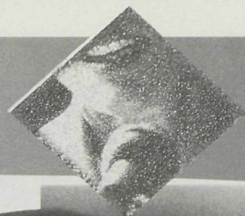
Dit jaar organiseert De Milieuboot educatieve milieuboottochten op de kanalen in de provincies Antwerpen en Limburg. De afgelopen jaren maakten reeds meer dan 45.000 deelnemers, vooral scholieren, een milieuboottocht mee op de Leie en de kanalen in West-Vlaanderen, de Bovenschelde, de Zeeschelde, de Rupel, de Nete, de Dender en op de kanalen in het bekken van de Dijle en de Zenne. Aan boord van een keurig omgebouwd binnenschip maken de deelnemers kennis met het kanaal waarop gevaren wordt, met het leven en het landschap aan de waterkant, met de rivieren en beken in de buurt. Regelmatig worden waterstalen genomen die beneden in het dek in een labo worden onderzocht. In het ruim wordt dieper ingegaan op het belang van zuiver water, de problematiek van de watervervuiling en -zuivering.

Dit jaar richt De Milieuboot zijn steven dus naar de Kempen. In het voorjaar wordt gevaren op de Zuid-Willemsvaart en op het Albertkanaal. In het najaar komt het Kanaal van Dessel naar Schoten en het Albertkanaal aan de beurt. Op de boot is plaats voor 50 tot 60 personen. De Milieuboot richt zich in eerste instantie tot leerlingen van 10 tot 15 jaar. Tijdens schoolvakanties en op weekenddagen kunnen ook jongeren- en volwassenengroepen én individuele deelnemers voor deze tochten inschrijven.

Inlichtingen:

*De Milieuboot vzw, Korte Nieuwstraat
12, 9300 Aalst, Tel. 053/77.92.89., Fax.
053/78.40.15.*

GESPREK MET THEO KELCHTERMANS,
VLAAMS MINISTER VAN LEEFMILIEU

"HET BELEID BIJSTUREN IS EEN TEKEN VAN WIJSHEID. NOOIT VAN DWAASHEID."

We schrijven dinsdag 20 juni 1995. Voor de tweede keer in zijn goedgevulde politieke loopbaan legt Theo Kelchtermans de eed af als Vlaams minister van Leefmilieu. Een verrassing? Eigenlijk niet. Na de periode De Batselier wilde de CVP immers maar wat graag het niet ongevoelige milieu-departement opnieuw stevig in handen nemen. Kelchtermans leek daarbij incontournable. Anderen mochten hem dan al als nieuwe gouverneur naar Limburg willen doorsturen, Kelchtermans zette zelf de puntjes op de i. Hij is en blijft minister van Leefmilieu. Sinds eind '95 zelfs met een heuse 'beleidsbrief'. Milieurama ging op de babbel...

Met uw 'beleidsbrief' wil u een globale visie ontwikkelen omtrent het milieubeleid in Vlaanderen. Wat zijn de belangrijkste prioriteiten waarvan u tijdens deze legislatuur werk wil maken?

Het belangrijkste is dat we werk maken van een continuïteit in het milieubeleid en ophouden om voortdurend het geweer van schouder te veranderen. Ik wil vooral voortbouwen op wat Norbert De Batselier heeft gedaan. Net zoals hij heeft gekonsolideerd wat wij in de legislatuur '89 tot '91 hadden beslist. Dat betekent dus dat we werk maken van de dekreten rond bodemsanering, algemeen milieubeleid, bedrijfsinterne milieuzorg, afvalstoffen en waterzuivering. Ook de voorbereiding van het milieubeleidsplan willen we aanpakken. Uiteraard moet je, omwille van de regeeringsopvolging en de tijds kalender, in bepaalde gevallen rekening houden met wat verdragen. Bovendien is het ook zo dat een aantal scenario's op papier wel goed in elkaar zitten, maar nog getoetst moeten worden aan de praktijk. Je moet er dan ook rekening mee houden dat sommige zaken

Theo Kelchtermans: "Rond het MAP zullen een aantal dingen hoedanook nog moeten worden bijgestuurd". (foto Frans Geys)

moeilijker operationeel te maken zijn dan aanvankelijk was ingeschat. Ik denk bijvoorbeeld aan het bodemsaneringsdecreet en het MAP. We zullen een aantal zaken hoedanook nog moeten bijsturen. Maar dat bijsturen vind ik nu precies een teken van wijsheid, nooit van dwaasheid.

DE WET VAN HET EFJEKT

Uit uw Beleidsbrief blijkt duidelijk dat u vrij veel belang hecht aan een breed maatschappelijk draagvlak om het milieubeleid effectief vorm te geven. Maatschappelijke participatie als trend van de tijd?

Helemaal niet, ik vind alleen dat je een beleid niet zomaar van bovenaf kan opleggen. Ik ben psycholoog van opleiding en ze hebben me altijd geleerd dat de essentie van elke gedragsverandering eigenlijk de wet van het effect is. Als je resultaat wil, moet je de mensen kunnen aantonen dat hetgene ze doen, werkelijk ook effect heeft. Kan je dat niet, dan moet je je geen illusies maken. Voor de ene is dat effect heel subtiel, voor de ander is dat dan weer heel materieel van aard. Eigenlijk ligt dat voor het milieubeleid niet anders. Uiteindelijk proberen we met ons milieubeleid ook een gedragsverandering te bewerkstelligen. Dat houdt dus in dat je mensen moet motiveren en sensibiliseren. Dat je ook de betrokkenheid van de diverse sectoren moet aanzwengelen.

De rode draad in uw beleidsbrief kan worden samengevat als "Reguleren waar nodig, dereguleren waar kan". Wat betekent dat concreet voor u? En op welke ter-

reinen zal u dat concreet gaan toepassen?

We moeten nog veel meer responsabiliseren op het lokale nivo. Ik ben ervan overtuigd dat bijvoorbeeld de provincies nog veel meer betrokken moeten worden in het milieubeleid. Hetzelfde geldt voor de gemeenten en de diverse bedrijfssectoren. Ik vind niet dat men per definitie verdacht is als men afspraken maakt met de bedrijfswereld. Uiteraard moet een en ander binnen een duidelijk juridisch en regelgevend kader gebeuren. Maar een sektor die zich daar volgens mij bijzonder goed toe leent, is bijvoorbeeld die van de afval. Een ingewikkelde regelgeving kan je heel wat differentiëren wanneer je beleidsovereenkomsten afsluit met subsectoren. Hadden we de hele mestproblematiek op die manier aangepakt, dan vermoed ik dat we nu veel verder zouden staan.

VERBRANDING BLIJFT NODIG

Een belangrijke 'tegenstelling', als het er eigenlijk al één is, die zich de voorbije jaren aandienende, was die tussen arbeid en milieu. U bent op dit ogenblik minister van leefmilieu en tegelijk ook tewerkstelling. Hoe ziet u werk te maken van een effectieve integratie van beide?

De bevoegdheid van de Vlaamse regering inzake werkgelegenheid is heel beperkt, dat blijft voorlopig nog hoofdzakelijk een federaal thema. Op Vlaams nivo is het vooral van belang dat we werk maken van een beleid dat onze economie, en dus ook de werkgelegenheid, stimuleert. En dat zorgt inderdaad wel eens voor problemen. De economische visie op ruimtelijke ordening en milieuvergunningen staat wel eens lijnrecht tegenover wat de

milieubeweging prioritair vindt. Ik vind dit een tematiek waar een heel belangrijke rol is weggelegd voor de milieubeweging. Maar je moet wel kunnen aanvaarden dat er uiteindelijk gestreefd wordt naar een consensus waar beide belangen zich in een zeker evenwicht kunnen vinden. Je moet er nu eenmaal vanuit gaan dat er een aantal dogma's zijn waarover niet gebabbeld kan worden.

Toen u begin '90 uw Mina-plan voorstelde, wees u heel uitdrukkelijk op het belang van de preventie van afval. Vandaag kunnen we in uw beleidsbrief lezen dat het noodzakelijk is om te werken aan een grotere capaciteit voor verbrandingsovens. Komt er een kentering in het beleid?

Ik vind dat we mekaar op dit vlak in de ogen moeten blijven kijken. We hebben in het Afvalstoffenplan de hiërarchie van preventie, hergebruik, recycling, storten en verbranden duidelijk vastgelegd. En dat blijft behouden. Maar dat betekent niet dat je de illusie mag wekken dat je met preventie en hergebruik alle problemen kan oplossen. Sommigen willen ons laten geloven dat verbranding een te vermijden stap is, maar daarmee ben ik het niet eens. We hebben de voorbije jaren een consequent beleid gevoerd dat de drempel tot het storten van afval flink wat heeft verhoogd. Maar dat betekent dan wel dat je moet zorgen voor voldoende verbrandingscapaciteit. Ik heb altijd gezegd dat we moeten streven naar een verbrandingscapaciteit die beneden de vraag ligt. Want ik weet ook wel dat het niet nodig is om een overcapaciteit te hebben in de Vlaamse verbrandingsovens. Dan is het een illusie om te denken dat je die nog afbouwt.

ALLES OK VOOR RECYCAL

Toch stuit de bouw van nieuwe verbrandingsovens zowat overal op flink wat protest? Denken we maar aan Drogenbos of Ford Genk.

We hebben de voorbije jaren heel wat ovens gesloten, maar dat betekent nu eenmaal dat je verplicht bent om andere te openen. Vaak is de discussie pro of contra een verbrandingsoven ook alleen maar een discussie over de manier waarop een verbrandingsoven wordt georganiseerd en gestructureerd. Neem nu de hele discussie over de verbrandingsoven Recycal in Genk. Een aantal burgemeesters en het Provinciebestuur vinden aanvankelijk dat die oven er niet mocht komen, maar een maand later kondigen ze met veel glamour aan dat er amper 10 kilometer

verder een oven van 100.000 ton moet worden gebouwd. Wanneer ik dat soort logika op het terrein tegenkom, dan voel ik me ook wel even ongemakkelijk. Ik heb er geen probleem mee dat er een discussie wordt gevoerd, maar dan moet die rechtlijnig worden gevoerd. Ik ben ervan overtuigd dat de ovens van Beveren-Waas, Drogenbos en Antwerpen een noodzaak zijn. Er is geen alternatief. West-Vlaanderen heeft zijn capaciteit. Limburg en Antwerpen hebben die nog niet.

Nochtans kunnen precies gemeenten een belangrijke rol spelen inzake de preventie van afval. Welke plannen heeft de Vlaamse regering op dat vlak?

We hebben nu al aangekondigd dat we het storten van huishoudelijk afval gaan stopzetten in '98. Dat zal uitdrukkelijk opgenomen worden in het Afvalstoffenplan binnen het Algemeen Milieubeleidsplan. Maar dat betekent wel dat je op dat moment een alternatief moet hebben. De gemeenten zullen inderdaad nog meer gestimuleerd worden om werk te maken van preventie. Wanneer ze dat dan ook effectief doen, dan zullen ze bovendien nog minder moeten betalen. Daarnaast zal er ook nog meer werk moeten gemaakt worden van hergebruik en recycling. VLAR is daar een aantal jaren geleden mee gestart en begint nu goed op snelheid te komen.

EKOTAKS... WERELD OP ZIJN KOP?

Vindt u toch niet dat de volgorde van preventie, hergebruik en recycling wat op zijn kop wordt gezet? Er is het hele dossier van de ekotaks, er is Fost Plus dat overal in Vlaanderen het afval ter recycling gaat ophalen,... Krijgt preventie nog wel een eerlijke kans?

Ik heb heel wat tijd geïnvesteerd in de behandeling van het hele ekotaksdossier. Ik wilde namelijk mijn goedkeuring niet geven aan iets dat haaks zou staan op onze uitgangspunten in het Afvalstoffenplan. De goedgekeurde ekotakswetgeving gaat natuurlijk niet zover als sommigen wel zouden willen, maar je kan niet ontkennen dat ook in deze versie hergebruik, en indirect dus ook preventie, hoger wordt gekwoteerd dan recycling. Nu kan ik er wel inkomen dat niet iedereen vindt dat die ekotaks ver genoeg gaat. Zo heb ik niet alleen naar jullie opmerkingen geluisterd, ook Agalev is hier langs geweest om te zeggen dat ze het voorliggende ekotaksdossier te slapjes vonden. Maar er is ook de realiteit. We zitten nu eenmaal met 3 gewesten en in het kader van het Samenwerkingsakkoord zijn we nu eenmaal verplicht om rekening te houden met Wallonië en Brussel. In het ekotaksdossier waren ze niet bereid om zover te gaan als wij hadden voorgesteld. We zijn in dat verband nu eenmaal veel meer gedwongen om de frustratie van de geleidelijkheid te ondergaan. Jullie actiepro-

gramma's hebben daar geen last van...

Tijdens uw vorige ambtsperiode heeft u de aanzet gegeven voor de oprichting van de MiNa-raad. Hoe evalueert u vandaag de werking van die MiNa-Raad en wil u dat daar in de toekomst andere aksenten in gaan leggen?

Ik ben nog altijd fier dat we die MiNa-raad tijdens onze vorige regeerperiode op de sporen hebben gekregen. Ik vind het heel interessant dat de milieubeweging de stap heeft gezet van actie naar participatie en het nemen van verantwoordelijkheid. Het was dan ook essentieel om ze effectief bij het beleid te betrekken. Ik vind die MiNa-raad een goede zaak en ik zou het jammer vinden, mocht er een stap worden teruggezet. Het is wel spijtig dat de MiNa-raad geëvolueerd is naar een adviesraad waar iedereen netjes naast elkaar zijn standpunt verdedigt. Er zou meer moeten worden gestreefd naar consensus zoals bijvoorbeeld het geval was met het standpunt inzake de Groene Hoofdstructuur. Voor mij is dit nog steeds een model-advies. Vanzelfsprekend is dit ook wel eens de schuld van de overheid. Vaak onderschat de overheid de techniciteit van bepaalde milieu-tema's en gebruikt ze de MiNa-raad om snel een advies te krijgen. Zonder de MiNa-raad voldoende tijd te geven om tot een consensus te komen. Tenslotte vind ik ook dat gezien het werkvolume de staf van de MiNa-raad moet uitgebreid worden. Er moet een evenwaardigheid zijn met andere gelijkaardige adviesraden.

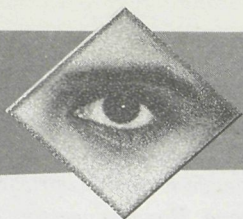
Vindt u dat BBL, naast de MiNa-raad, ook op andere terreinen nog een rol te vervullen heeft?

Het is duidelijk dat BBL een andere taak heeft dan die van de MiNa-raad. Ik vind dat BBL zowat de syndikale organisatie van het milieubelang moet worden en in die zin ook zijn standpunt in de MiNa-raad moet verdedigen. En al hebben politici dan wel eens lange tenen, ik vind ook dat BBL aktiegericht moet werken. Al kan ik me niet van de indruk ontdoen dat jullie, in het verleden althans, de ene politikus al eens met meer klementie benaderden dan de andere. Als dat een slot mag zijn...

• Danny Jacobs
• Piet Decoster

Volgens de Vlaamse Leefmilieuminister zijn de verbrandingsovens van Beveren-Waas, Drogenbos en Antwerpen een noodzaak. (foto Frans Geys)

FLITSEN

WONEN MET EEN GELUIDSWAL?

In drukke en sterk bebouwde landjes met veel infrastructuur als Nederland en België, is geluidsoverlast nooit ver weg. Geluidsschermen en geluidswallen kunnen een efficiënte manier zijn om lawaai-overlast te beperken.

Maar zelfs voor een geluidswallen moet er voldoende plaats zijn. Daarom is men in Nederland begonnen met de bouw van geluidswalwoningen. Die worden gebouwd op plaatsen waar de geluidsnormen voor trein- of autoverkeer overschreden worden. Ze zijn duurder dan een gewoon huis, maar anderzijds ook goedkoper door de combinatie van geluidswal en woning. Het concept is op technisch vlak evenwel nog niet helemaal rond. Toch ziet het er nu al naar uit dat binnenkort in Nederland naar schatting twintig tot dertigduizend dergelijke huizen zullen worden gebouwd.

DAG VAN DE AARDE ZOEKT HET IN WATER.

Op zondag 21 april organiseert Bond Beter Leefmilieu (BBL) in méér dan 100 gemeenten opnieuw de Dag van de Aarde. Via strandwandelingen, rivierafvaarten, natuurwandelingen en fietstochten - en dit in alle Vlaamse provincies - hoopt de Bond Beter Leefmilieu aldus opnieuw meer dan 12.000 mensen op de been te brengen. Leidraad van deze editie vormt het thema 'water'. Water is van onschatbare waarde voor mens en milieu. We hebben het nodig om te wassen en te koken. We zwemmen erin, we drinken ervan. Landbouw en industrie kunnen niet zonder. Fauna en flora heeft nood aan voldoende en schoon water.

Het Vlaamse 'water' is er echter slecht aan toe. Overmatig waterverbruik, een versnelde afvoer van water in rechtgetrokken waterlopen en de toenemende betonning van het landschap leidt tot 'verdroging'.

Tijdens de Dag van de Aarde wil BBL wijzen op de bedreigingen van ons

water. Maar ook positieve voorbeelden worden in de kijker geplaatst. Vanaf begin maart kan je de gratis-programmakrant aanvragen bij het BBL-sekretariaat.

Inlichtingen:

Bond Beter Leefmilieu,

Danny Jacobs,

Overwinningstraat 26, 1060 Brussel,
Tel. 02/539.22.17, Fax. 02/539.09.21.

DAG VAN DE AARDE

TEMADAG 'WATER'
IN MEER DAN 100 VLAAMSE GEMEENTEN

VRAAG UW GRATIS PROGRAMMAKRANT:
BOND BETER LEEFMILIEU
OVERWINNINGSTRAAT 26, 1060 BRUSSEL.
TEL. 02/539.22.17. OF FAX. 02/539.09.21.

 zondag 21 april 1996

DETEKTEER JE EIGEN KUNSTSTOF!

Eén van de oorzaken waardoor de recycling van kunststoffen nog steeds in de kinderschoenen staat, is de moeilijkheid om de diverse soorten te sorteren. De Duitse firma Bruker Spectrospin heeft daar iets op gevonden. Door de kunststof voor de meetopening van het apparaat te houden en de meting te starten met een schakelaar, kan de gebruiker binnen de vier seconden het resultaat aflezen op de monitor. Méér dan 24 polymeren kunnen worden gedetekteerd. Het apparaat is een FT-infrarood spektrometer met speciale optiek, compleet met software en computer. Voorbehandeling van de kunststof is niet nodig. De methode is al in gebruik in een Duits ontmantelings- en recyclingcentrum van een autofabrikant.

VISSEN WARMEN ZICH OP MET ALKOHOL.

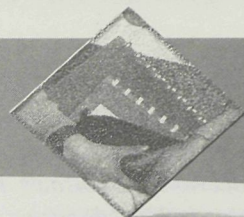
Over het biologisch leven van vissen weten wij door de band heel weinig af. Hebben vissen last van de koude tijdens de winterdagen? Karpers bijvoorbeeld hebben een enorm aanpassingsvermogen. Ze kunnen 's zomers zwemmen in een tropisch water van 40 °C, terwijl ze tijdens de winter in een meertje van 0 °C kunnen gedijen. En wat te denken van de kroeskarper die zich laat zakken tot de bodem in Skandinavische ondiepe meren. Gaandeweg wordt hij echter door meer ijs ingesloten. De kroeskarper heeft echter een oplossing gevonden om zonder zuurstof te leven. Op het ogenblik dat hij geen zuurstof meer uit het water kan halen, schakelt hij over op een proces van fermentatie. De vis zet in zijn lichaam glucose om tot alcohol, en dat levert voldoende energie om bij lage temperaturen te overleven. Survival of the fittest?

FRANSE KERNPROEVEN. VEILIG OF NIET?

Door de Franse kernproeven zouden kilometerslange scheuren ontstaan in de vulkaanwand onder het atol Mururoa. De theorie is eenvoudig: de hitte van de explosies doet de vulkanische rots smelten, die daarna afkoelt tot een glasachtig materiaal. Dit materiaal biedt een perfect omhulsel voor de radioactieve stoffen die vrijkomen. Volgens de Franse krant Le Monde stelden deskundigen van het Franse leger echter al sinds 1980 vast dat er scheuren worden gevormd in het fundament van het atol. De meningen van de wetenschappers over de effecten van de breuken lopen echter uiteen. Zoals bekend heeft dergelijk risico de Franse regering er toch niet van weerhouden om de kernproeven uit te voeren.

DUURZAME LANDBOUW IN VLAANDEREN... DAGDROMEN OF REALITEIT?

Landbouw? Duurzaamheid? Je trapt vandaag de dag meer dan één open deur in wanneer je stelt dat beide maar weinig met elkaar van doen hebben. Meer zelfs, alle opeenvolgende versies van het mestactieplan ten spijt blijft landbouw één van dé milieuvervuilers bij uitstek.

In het pas gepubliceerde BBL-rapport 'Op zoek naar een duurzame landbouw' wordt alles eens op een rijtje gezet. Enerzijds worden de effecten op het milieu en de economische prestaties van de gangbare landbouw eens nauwkeurig in kaart gebracht, anderzijds schetst het rapport de randvoorwaarden waarbinnen de landbouw moet evolueren om 'duurzaam' te worden.

Hoe moet de Vlaamse landbouw eruit zien om echt duurzaam te zijn? Een pertinente vraag waar BBL-medewerker Stefaan Claeys, die zich afgelopen jaar in de materie verdiepte, onmiddellijk een antwoord weet op te verzinnen: *"Duurzame landbouw is landbouw die binnen de milieugebruiksruimte produceert"*. Uiteraard laten wij ons met dit antwoord niet afschepen, en vragen we hem op de man af wat die milieugebruiksruimte dan wel voor de landbouw mag inhouden. Ons aandringen loont de moeite, want hier krijgen we het juiste antwoord: *"Vooraleer je die vraag kan beantwoorden, moet je een helder beeld hebben van de huidige toestand van de landbouw in Vlaanderen. Wat is het aandeel van de landbouwsector in de diverse milieuproblemen in Vlaanderen? Anderzijds moet je voor diezelfde milieuproblemen ook heldere doelstellingen formuleren die de grens markeren tussen wat duurzaam is en wat niet. Pas dan is het mogelijk om te bepalen welke de milieugebruiksruimte is van de landbouw"*. Zo te horen lijkt Stefaan Claeys klaar voor een functie in de Vlaamse regering...

BROEIEN IN DE SERRE

Om te beginnen dus het milieuverhaal. Je hoeft heus geen wetenschapper te zijn om te zien dat de landbouw, ook bij ons in Vlaanderen, een aantal milieuproblemen

*De
landbouwer
staart over zijn
akker... Melancholie
of tevredenheid?
(foto Gert Jochems)*

in de hand werkt. Enkele voorbeelden verduidelijken dat. Stefaan Claeys: "Neem nu bijvoorbeeld het broeikas-effekt. Dat wordt veroorzaakt door de uitstoot van verschillende gassen zoals koolstofdioxide, methaan en stikstofoxiden. In Vlaanderen is de landbouw goed voor 4,9% van de uitstoot van broeikasgassen". Het gaat om verbrandingsgassen bij de verwarming van serres of om methaan of stikstofoxiden die ontstaan uit de ontbinding van mest. Om het broeikas effect binnen de perken te houden, het vermijden is al niet meer mogelijk, moeten we de opwarming van de aarde beperken tot 0,1°C per decennium. "Dat betekent dat we de uitstoot van broeikasgassen jaarlijks met 1% moeten verminderen. Althans dat is de visie van het 'Intergovernmental Panel on Climate Change' van de Verenigde Naties", vertelt Stefaan Claeys. "Voor Vlaanderen komt het erop aan om de broeikasgassen met 50% te reduceren tegen 2010. Dat is dus heel wat meer dan het wereldgemiddelde, maar we zitten in Vlaanderen dan ook met een relatief hoge uitstoot van broeikasgassen". Die 50% bepaalt meteen de milieugebruiksruimte voor de landbouw: elke sektor wordt geacht gelijke inspanningen te leveren op weg naar een duurzame samenleving.

Ook voor problemen als vermisting of verzuring is de landbouw de grootste veroorzaker in Vlaanderen. Hoofdzakelijk de veehouderij is verantwoordelijk voor deze problemen. Daarbovenop wordt in de landbouw ook vrij veel gebruik gemaakt van gevaarlijke stoffen en

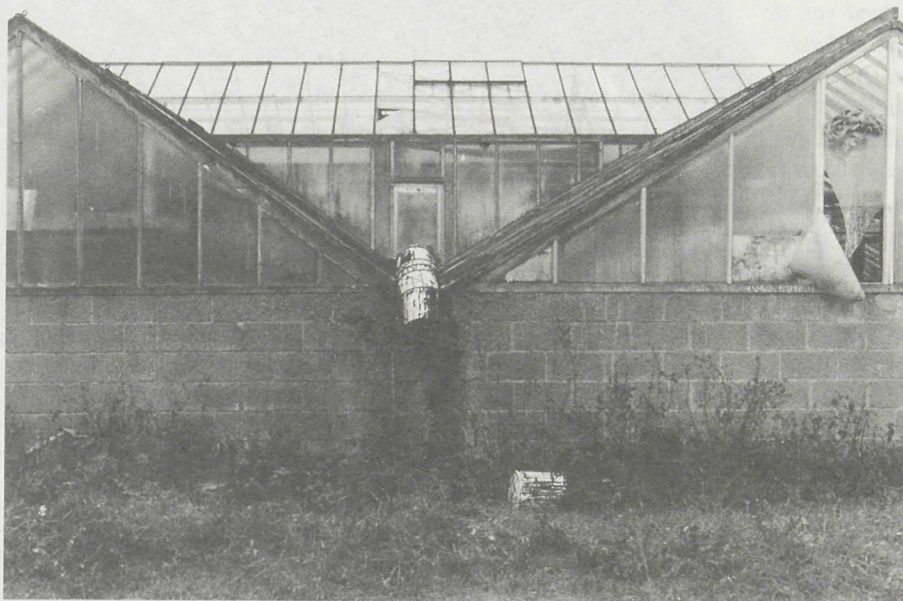
Door rekening te houden met een aantal makkelijk te realiseren tips, kan je als landbouwer vrij makkelijk werk maken van duurzame landbouw. (foto Gert Jochems)

bestrijdingsmiddelen. Die hebben tot doel bepaalde organismen te doden om zo de groei van de landbouwgewassen te bevorderen. "In vele gevallen treden echter ook nevenverschijnselen op, waarbij andere dan de doelorganismen geschaad worden", verduidelijkt Stefaan Claeys. "Bestrijdingsmiddelen verspreiden zich in het milieu en worden teruggevonden in

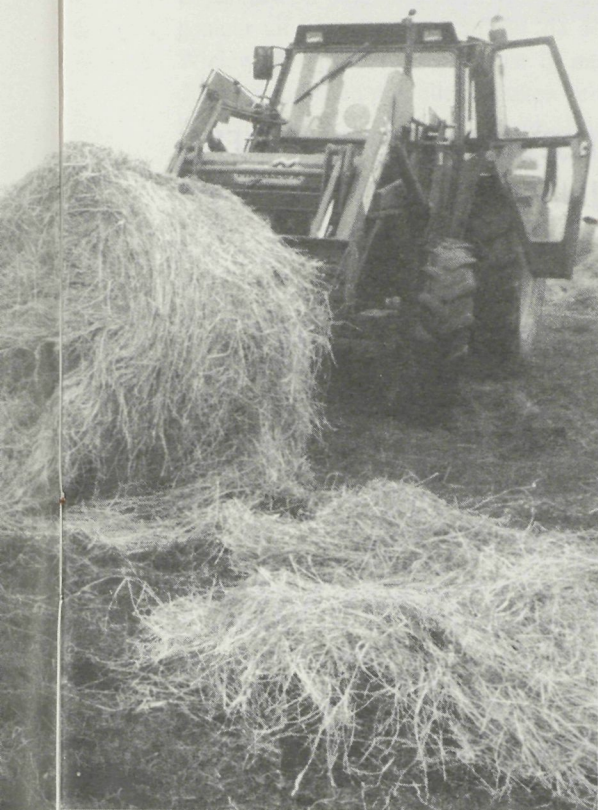
oppervlaktewater, regenwater, grondwater... tot zelfs in onze voeding". In Vlaanderen worden jaarlijks 6.000 ton bestrijdingsmiddelen voor landbouwkundig gebruik toegepast. Tenslotte is de landbouwsector ook in niet geringe mate verantwoordelijk voor verdroging en vervlakking van het landschap. "Om de bewerkbaarheid en het produktievermogen van de grond te verbeteren, wordt de grondwaterstand dikwijls verlaagd", verduidelijkt Stefaan Claeys. "Dat zorgt voor verdroging en het is nogal wieses dat dit voor bepaalde natuurterreinen nefast is". Vervlakking van het landschap wordt dan weer in de hand gewerkt door ruilverkavelingen en schaalvergroting. Stefaan Claeys: "Veel kleine landschapselementen zoals houtwallen of veedrinkpoelen zijn hierdoor verloren gegaan. Op de kultuurgrond zelf zorgen de intensieve teeltmethodes ervoor dat de betekenis als biotoop voor veel soorten verloren gaat".

WINST OF VERLIES?

Op ekologisch vlak kan de landbouw in Vlaanderen dus alles behalve een knap rapport voorleggen. Maar hoe zit het met de economische toestand van de landbouw in Vlaanderen? Is landbouw bij ons een winstgevende of een verlieslatende

Bij de verwarming van serres komen heel wat broeikasgassen vrij. (foto Gert Jochems)

operatie? Stefaan Claeys ging op zoek naar de rendabiliteit van de Vlaamse 'boerestiel' en kwam tot een aantal frappante konklusies. "We hebben naast de klassieke kosten zoals meststoffen, machines en personeel, ook rekening gehouden met een aantal niet-betaalde kosten", legt de BBL-medewerker uit. "Op basis van een Nederlands rekenmodel becijferden we bijvoorbeeld dat de milieukosten van de Vlaamse landbouw alleen al voor de thema's vermessing, verzuring en verspreiding van gevaarlijke stoffen oplopen tot een jaarlijks bedrag van bijna 11 miljard frank". Ook de landbouwers zelf schieten er financieel bij in, aangezien ze met zijn allen 8 miljard minder ontvangen dan 'normaal', namelijk indien ze het vergelijkbaar inkomen zouden ontvangen. Uiteindelijk zou de landbouwrekening jaarlijks een negatief saldo van bijna 14 miljard frank opleveren.

Ook op economisch vlak is de landbouw dus niet echt een hoogvlieger. Ondanks de immense subsidiëring, blijft landbouw verlieslatend. Vraag is dan ook welke toekomst er voor de landbouw in Vlaanderen vandaag nog is weggelegd? Als die sowieso nog is weggelegd? Of doet precies duurzame landbouw het licht aan het einde van de tunnel branden? "In elk geval is het pakket randvoorwaarden

zoals bepaald door de milieugebruiksruimte essentieel voor de toekomstige landbouw. Indien we hieraan niet kunnen voldoen valt een verder verval van natuur en milieu, met het verdwijnen van nog meer dieren- en plantensoorten, niet te voorkomen", vreest Stefaan Claeys. "De vraag is dan ook hoe we de landbouw kunnen sturen in de richting van meer duurzaamheid".

MEST IN DE SCHUIF...

Maar stel dat je als landbouwer nu echt de handen uit de mouwen wil steken en werk wil gaan maken van echt duurzame landbouw. Hoe vat je de koe bij de horens? Stefaan Claeys: "Er zijn heel wat konkrete mogelijkheden. Je kan als landbouwer besluiten om niet langer methylbromide te gebruiken. Of je kan erop toezien dat je de slootrand mestvrij houdt. En het is ook belangrijk dat je de mest onmiddellijk onderwerkt na het uitrijden". Soms kan milieuzorg zelfs geld uitsparen. Op het vlak van bestrijdingsmiddelen bijvoorbeeld. Spuiten volgens het schema van de toeleverende firma is een makkie en biedt inderdaad de garantie voor een smetteloos veld. Dikwijls is een dergelijke aanpak echter niet nodig. "Het is verstandiger om slechts dan te spuiten wanneer een bepaalde schadedrempel overschreden wordt", vindt Claeys. "Je kan de gewasvariëteiten bovendien ook in functie daarvan uitkiezen. Waarom planten we eens geen ander aardappelras dan 'bintje'? Op 'bintje' moet wel 10 keer gespoten worden, precies omdat het zo kwetsbaar is. Sommige andere rassen zijn veel resistenter". Een ander voorbeeld: door het veld 's winters bedekt te houden met een groenbester spaar je kosten uit voor bemesting en verklein je het risico op erosie.

BRUI AAN METHYLBROMIDE

Maar duurzame landbouw is nog meer. Vooral de overheid kan een belangrijke rol van betekenis spelen. Zo zou een verbod op het gebruik van methylbromide en een ekotaks op het gebruik van bestrijdingsmiddelen eveneens een stap in de goede richting zijn. Op die manier worden de milieuvriendelijkste boeren niet meer meteen weggekonkurreerd. De overheid kan ook werk maken van een verbod op de meest

schadelijke bestrijdingsmiddelen en op de toevoeging van zware metalen aan veevoeder. "Verder is het meer dan duidelijk dat er van overheidswege nu maar eens eindelijk werk moet gemaakt worden van een drastische vermindering van de vee-stapel", stipuleert Stefaan Claeys. "En dat milieuvriendelijke landbouwmethodes onvoorwaardelijk gesteund moeten worden". De overheid kan bijvoorbeeld bestrijdingsmiddelen ook onderhevig maken aan een precies voorschrift, zoals dat nu met sommige geneesmiddelen ook het geval is. Een andere mogelijkheid is de veestallen uitrusten met een mest-schuif of een spoelsysteem dat de ammoniakuitstoot beperkt. Kortom, duurzame landbouw kàn? Stefaan Claeys: "Zonder twijfel. Er zijn heel wat mogelijkheden om de bestaande landbouw om te buigen in een meer duurzame richting. Alleen vergt dit een inspanning. Niet alleen van de landbouwers, maar ook en vooral van de overheid".

Het rapport 'Op zoek naar een duurzame landbouw' (1996) kost 150 frank en is verkrijgbaar bij de Bond Beter Leefmilieu, Overwinningstraat 26, 1060 Brussel, Tel. 02/539.22.17., Fax. 02/539.09.21.

• Piet Decoster

In onze temalijs van de rubriek "Boek & Milieu" vind je deze maand een uitgebreide lijst van literatuur over duurzame landbouw.

MAN LAAT BOER

VERENIGING IN DE KIJKER

INTERVIEW MET KERSVERS
JNM-VOORZITTER JAN
SCHAERLAEKENS

"HEBBEN WIJ ALS JONGEREN EEN TE GROTE PORTIE IDEALISME?"

Het was in de week tussen Kerstmis en Nieuwjaar, terwijl overal ter wereld mensen vol goede bedoelingen zichzelf en mekaar overlaadden met geschenken en lekkernijen. Precies in die week staken de leden van het hoofdbestuur van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (JNM), met evenmin gebrek aan goede intenties uiteraard, naar oude gewoonte de koppen bij mekaar. Tijdens die algemene vergadering werd de 22-jarige Jan Schaerlaekens aangeduid als nieuwe bondsvoorzitter van JNM. Milieurama kon de man strikken voor zijn 'maiden-interview' en ging polsen hoe de kersverse voorzitter aankijkt tegen het verleden, heden en toekomst van de Jeugdbond...

*JNM-voorzitter Jan Schaerlaekens:
"BBL zou zich minder moeten
bezighouden met kleine voor-
vallen, zoals de salmonella-
problematiek, die zeker de
pers halen".*

(foto Frans Geys)

Laat ons maar meteen met de deur in huis vallen: wie is Jan Schaerlaekens?

Ik ben een 22-jarige student landbouwingenieur uit Lier. Ik kwam in '86 via de Wielewaal bij JNM terecht waar ik me doorheen de jaren met allerlei zaken heb beziggehouden. Tijdens het recente kongres werd ik tot nieuwe bondsvoorzitter gekozen. Voilà.

Hoe kijk jij als nieuwe 'grote man' van JNM aan tegen de historie en de toekomst van je vereniging?

Zoals je weet hebben we in Vlaanderen een heel ruim aanbod aan grote jeugdbewegingen. Ik denk maar aan Chiro, Scouts, KSJ-KSA-VKSJ of KLJ. Nu is het wel zo dat die grote jongerenorganisaties de voorbije jaren wel de nodige aandacht besteedden aan het natuur- en milieutema, maar vroeger was dat wel eens anders. Bovendien blijft er ook vandaag nog steeds nood bestaan aan een jeugdorganisatie die zich specifiek met het milieutema bezighoudt. Voor heel wat jeugdverenigingen is milieu gewoon een van de vele aktietema's. Voor ons is milieu een thema waar we onze werking volledig aan ophangen. Eigenlijk moet je JNM dan ook in die kontekst zien: we zijn veeleer een milieuvereniging voor jongeren dan een of andere jeugdbeweging die zich met milieu bezighoudt. Dat is in het verleden trouwens altijd zo geweest. JNM is eigenlijk ontstaan in '83 als fusie van de Wielewaal Jongeren en de Belgische Jeugdbond voor Natuurstudie, twee organisaties die reeds vanaf de jaren '50 specifiek bezig waren met de natuur- en milieu-problematiek.

GEEN GEWONE JEUGDVERENIGING...

Wat moeten volgens jou de prioriteiten zijn binnen de JNM-werking?

Kort samengevat komt het erop neer dat we willen werken rond milieu- en natuurbehoud. Onze werking is daarvoor opgesplitst in 3 takken. Enerzijds is er de natuurstudie, zonder twijfel de belangrijkste pijler in ons activiteitenpakket. Maar daarnaast werken we ook nog rond natuurbehoud en milieubescherming. Konkreet wordt de werking bepaald door een aantal kleinere werkgroepjes die heel gericht rond één thema kunnen werken. We hebben ook 46 verschillende kernen die over het hele Vlaamse land actief zijn. Uiteraard is er een groot verschil

De nieuwe JNM-bewindsploeg: meer aandacht voor eigen werking.

tussen die 46 kernen, de ene is al wat meer actief dan de andere. We zouden de doorstroming van die lokale kernen naar het hoofdbestuur ook wat willen verbeteren, want die kommunikatie verloopt niet steeds optimaal. En uiteraard zouden we onze ledenlijst nog wat willen zien aandikken. Maar het probleem is nu net dat het heel moeilijk is om jonge mensen ervan te overtuigen binnen JNM écht verantwoordelijkheid op te nemen en mee te werken aan activiteiten. Maar we doen ons best...

Hoe kijk je aan tegen de slagkracht van JNM als milieuvereniging? Andere jeugdverenigingen, zoals bijvoorbeeld de Scouts, slagen erin om op één weekend duizenden leden op te trommelen om bijvoorbeeld het nitraatgehalte van de Vlaamse bronnen na te gaan of om zwerfvuil te determineren in gemeenten. Zie je iets dergelijks ook bij JNM mogelijk?

Je moet er rekening mee houden dat we, in vergelijking met de grote jeugdverenigingen, met veel minder leden zijn. Dus je kan van JNM moeilijk verwachten dat we zomaar enkele duizenden leden mobiliseren. Onze ledenlijst telt 2.500 leden, wat op zich eigenlijk ook al niet kwaad is. Maar wanneer het echt nodig en relevant is, dan slagen we er toch ook in om in een mum van tijd een succesrijke actie op poten te zetten. Recent organiseerden we één dag na de Franse kernproeven een protestactie bij de Frans-Belgische grens. We hadden dus goed en wel één dag voorbereiding, maar toch participeerden 250 JNM'ers aan de actie. Dat betekent dat we één tiende van ons ledenaantal op één dag tijd kunnen mobiliseren. Maar

ook voor onze Noordzeedag, de Dag van de Aarde, de Dag van de Natuur of diverse akties rond mobiliteit slagen we erin om heel wat leden warm te maken. Je kan dit vanzelfsprekend niet vergelijken met andere jeugdverenigingen, maar dat mag volgens mij ook de bedoeling niet zijn. Ik denk dat we veeleer ondersteuning kunnen geven rond milieutema's aan die andere jeugdorganisaties. Voor het overige meen ik dat het belangrijker is dat we de banden met andere milieuverenigingen wat nauwer aanhalen, want uiteindelijk willen we met JNM vooral deel uitmaken van de milieubeweging.

VEEL NATUUR, WEINIG MILIEU?

JNM staat voor Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming. Wanneer je jullie activiteiten erop naslaat, dan lijkt het geen probleem te zijn om het aspect 'natuur' in te vullen. Maar hoe valt het mee om het milieu-tema in activiteiten om te zetten?

We moeten toegeven dat alles wat met milieuhygiëne te maken heeft, de voorbije jaren inderdaad wat minder aan bod is gekomen. Een verklaring daarvoor is makkelijk te vinden: je kan er nu eenmaal niet omheen dat de milieuproblematiek een zeer komplekse tematiek is die, vooral op lokaal vlak, moeilijk in activiteiten om te zetten is. Onze plaatselijke afdelingen zoeken activiteiten die makkelijk toepasbaar zijn in hun eigen regio, en dat lukt nu eenmaal beter met natuuractiviteiten. Maar dat wil niet zeggen dat we met JNM geen aandacht hebben voor het milieu. Integendeel, ik denk dat iedereen die onze werking volgt, zal moeten toege-

ven dat we sinds vorig jaar met een serieuze inhaaloperatie bezig zijn op dat vlak. En voor de nabije toekomst voorzie ik zelfs nog een uitbreiding van het milieuhygiënische aspekt in onze werking. Maar hoe je het ook draait of keert, natuurbehoud zal altijd op de eerste plaats komen. Dat is een bewuste keuze.

Je voorspelt een uitbreiding van het milieuhygiënische aspekt in de JNM-werking. Ben je als nieuwe voorzitter van plan om daarnaast nog andere aksenten te leggen dan je voorganger?

Vorig jaar hebben we heel veel energie gestopt in onze externe kommunikatie. We hebben de banden met andere verenigingen zoals Natuurreservaten vzw, de Wielewaal, Natuur 2000 en BBL proberen aan te halen. Dat was een goede zaak, maar volgend jaar gaan we ons toch vooral bezighouden met onze interne keuken. We gaan werk maken van een betere structuur voor onze winkel, de uitgeverij en ons infocentrum. We gaan ook onze financiën met wat meer zorg behandelen en nagaan hoe we onze werkgroepen wat nieuw leven kunnen inblazen. Tenslotte willen we ook extra-aandacht besteden

aan onze ledenwerving en de perswerking.

IDEALISME VS. REALISME?

Tenslotte: hoe kijk je aan tegen de samenwerking tussen BBL en JNM? Voldoet BBL als koepel van de natuur- en milieuverenigingen aan jouw verwachtingen?

Als één van de grootste lidorganisaties is het voor JNM uiteraard belangrijk dat BBL als milieukoepel goed funktioneert. Tot hier toe kunnen we terugblikken op een vlotte samenwerking. We zijn met 2 zetels vertegenwoordigd in de Raad van Beheer en dat zal in de toekomst zo blijven. We kunnen rekenen op een degelijke ondersteuning van jullie persverantwoordelijke en ook inhoudelijk werken we in diverse werkgroepen vlot samen. Daarnaast zijn er ook heel wat raakvlakken rond thema's als afval en mobiliteit. JNM is bijvoorbeeld vrij actief binnen het Front voor de Binnelandse Trein. Ook in de Dag van de Aarde stoppen we jaarlijks heel wat energie. Maar er zijn binnen BBL toch ook heel wat zaken die ons flink ergeren. Ik geloof dat BBL voor een aantal lidorganisaties teveel de grote onbekende blijft, dat er te weinig 'voe-

ling' is. BBL zou zich minder moeten bezighouden met kleine voorvallen die zeker de pers halen, bijvoorbeeld de salmonella-tematiek, en zich meer richten op een globale aanpak van de essentiële milieuproblemen. Als koepel van zoveel verenigingen doet BBL volgens mij ook zaken waar de achterban niet altijd achterstaat. Neem nu alles wat te maken heeft met sponsoring. Vorig jaar reagerden wij tegen de sponsoringsovereenkomst tussen Natuurreservaten vzw en Electrabel. Maar ondertussen aanvaardt BBL zonder blozen centjes van Coca Cola, GB en Procter&Gamble. We hebben ons toen toch ernstige bedenkingen gemaakt. Hebben wij als jongeren een té grote portie idealisme of is het BBL die te weinig bedeed is met deze deugdzaame eigenschappen?

Inlichtingen:

*Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (JNM),
Kortrijksepoortstraat 140, 9000 Gent,
Tel. 09/233.47.81., Fax. 09/233.28.05.*

• Sandra Van Aerschot

Dat JNM de aktie niet schuwt, bewijst deze blokkade van de Frans-Belgische grensovergang in De Panne. Meer dan 250 JNM'ers trotseerden de barre kou en stelden de arrogantie van Chirac en de waanzin van de Franse kernproeven aan de kaak.

MINA-RAAD OPNIEUW SAMENGESTELD

In deze rubriek proberen we u regelmatig te informeren over de evolutie van de milieuwetgeving en de aktualiteit binnen de MiNa-raad, die onder meer de nieuwe milieuwetgeving adviseert. Op maandag 22 januari werd de Raad opnieuw plechtig geïnstalleerd in aanwezigheid van Prins Laurent. Na een eerste werktermijn van vier jaar, waren de mandaten verlopen en diende de Raad opnieuw samengesteld.

De MiNa-Raad is een 'maatschappelijk adviesorgaan' dat het geformaliseerd overleg tussen de representatieve (belangen-)organisaties vorm geeft. De MiNa-Raad adviseert de Vlaamse regering over voorontwerpen van dekreet met betrekking tot milieu- en natuurbescherming en over de krachtlijnen van het te voeren milieubeleid en het daaraan verbonden begrotingsbeleid.

In de maandelijks pleinaire vergadering zetelt een meerderheid van vertegenwoordigers van de milieubeweging, samen met de socio-ekonomische partners en de groene sektorraden. Vertegenwoordigers van de gemeenten, provincies en de wetenschappelijke wereld hebben een raadgevende stem. Ontwerp-adviezen worden klaargestoomd in tematische werkgroepen met een tijdelijke of permanente werking. Het dagelijks bestuur is in handen van een beperkt bureau. De praktische en

inhoudelijke voorbereiding gebeurt door het sekretariaat. Momenteel zijn 7 van de 10 plaatsen in het personeelskader ingevuld.

TIJD VOOR EVALUATIE

Deze hersamenstelling is een uitgelezen moment om de werking van de MiNa-Raad te evalueren. Tenslotte investeren BBL en een aantal aangesloten verenigingen veel tijd en energie in de werking van de Raad. Sinds 29 oktober 1991 is er hard gewerkt op 50 raadszittingen en 300 werkgroepvergaderingen, die in totaal meer dan honderd adviezen opleverden. Het was een gelukkige Prof. A. Verbruggen die in zijn afscheidstoespraak een positief en hoopgevend beeld ophing van zijn voorbije voorzitterschap. Onder zijn dynamische en deskundige leiding heeft de MiNa-Raad zich ontwikkeld tot een gerespecteerd adviesorgaan. Hij riep de drie uitgangspunten van de werking van de MiNa-raad in herinnering: openheid en doorzichtigheid, pretentieloos en bescheiden, deskundigheid en multidisciplinariteit. Milieubeleid is pas efficiënt indien men erin slaagt om te ontsnappen aan de 'tragedy of the commons' (Mishan). De mensen zijn slechts voorwaardelijk bereid om het gemeenschapsbelang (milieu) te laten voorgaan op het onmiddellijke eigenbelang. Daarvoor zijn juiste doelstellingen nodig, een rechtvaardige verdeling en afdwinging van de inspanningen en een deskundig en efficiënt programma.

GEMEENSCHAPS-BELAG STAAT VOOROP

De MiNa-raad heeft zich op deze voorwaarden gericht omdat haar opdracht erop neerkomt het hogere gemeenschapsbelang te doen voorgaan op het direkte (ekonomische) eigenbelang van de maatschappelijke geleidingen. Dit werd gekonkretiseerd in werkregels zoals 'het belang van milieu en natuur moet vooropstaan' en 'konsensus waar mogelijk, profilering van standpunten waar nodig'. De oudvoorzitter gaf nog enkele konstruktieve suggesties mee om de werking in deze richting nog te verbeteren. De '4/5-regel' houdt in dat het beter is om over een beperkte inhoud unanimiteit te realiseren dan in verdeeldheid alles ineens te willen afhandelen. In het voorzichtigheids- en het voorzorgsprincipe zag hij het aanknopingspunt om de prioriteit van het milieubelang vorm te geven en om onomkeerbare aanslagen op het leefmilieu te voorkomen. Wetenschappelijke onzekerheid mag geen alibi zijn om maatregelen uit te stellen, het moet integendeel tot meer voorzichtigheid aansporen. Dit mondt uit in de houding: 'NEEN, geen exploitatie van milieu en natuur, TEN-ZIJ er geen onomkeerbare schade uit voortvloeit'.

KONSENSUS BLIJFT BELANGRIJK

Als nieuwe voorzitter formuleerde prof. R.

Verheyen de ambitie om adviezen te formuleren van een goede kwaliteit en om konsensus na te streven. Hij benadrukte hierbij de noodzaak van een konstruktieve houding, met voldoende redelijkheid van alle partners in de Raad. Vooral van de socio-ekonomische partners wordt verwacht dat ze, met de milieudoelstellingen van de Raad voor ogen, voldoende kompromisbereid zijn. Zij moeten begrijpen dat er van hen soms zware inspanningen gevraagd worden om duurzame ontwikkeling te realiseren. Andere voorwaarden voor de goede werking van de Raad zijn een deskundig maar objektief sekretariaat en redelijke adviestermijnen. De inbreng van de wetenschappers in de MiNa-Raad zal bevorderd worden. De voorzitter beklemtoonde dat de resultaten van het milieubeleid niet aan de verwachtingen voldoen, ondanks de uitbouw van een bestuurlijk apparaat en beschikbare middelen. Hij laakte de blijvende sektorale probleembenadering en effektgerichte strategieën. De MiNa-raad verwacht snel een rol te kunnen spelen in het maatschappelijk debat over initiatieven die een meer integrale en brongerichte aanpak mogelijk maken. Daarom is het belangrijk dat alle ontwerp-stukken met relevantie voor natuur en milieu, ter advisering worden voorgelegd. Dus ook deze die niet rechtstreeks betrekking heb-

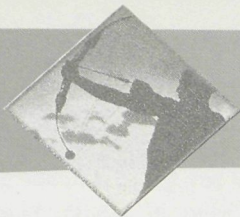
ben op milieu- en natuurbescherming maar die wel een impakt hebben op het milieu- en natuurbeleid.

KELCHTERMANS BELOOFT BETERSCHAP

Een belangrijk knelpunt is en blijft de onvollledige invulling van het sekretariaat. Deze oproep van de oude en de nieuwe voorzitter, viel niet in dovemansoren bij de oprichter van de MiNa-Raad, Minister Kelchtermans beloofde vlugge beterschap. De minister kondigde verder een pragmatisch en konsoliderend milieubeleid aan. Er wordt prioriteit gegeven aan de vereenvoudiging van de bestaande milieuwetgeving in plaats van aan de verdere uitbouw ervan. Een 'kommissie vereenvoudiging' moet in de eerste plaats de verguningsprocedures op elkaar afstemmen. Voor de onmiddellijke toekomst wordt prioriteit gelegd bij de afwerking van het milieubeleidsplan '97-2001', de investering van zes miljard in een nieuw rioleeringsprojek, de berekening van de milieuheffingen en het dekreet op het natuurbehoud. Dialoog en de uitbouw van een maatschappelijk draagvlak zullen hierbij toonaangevend zijn. De minister drong dan ook aan op unanieme adviezen van de MiNa-Raad. Verdeelde standpunten zijn volgens hem politiek weinig bruikbaar.

• Rik De Baere

FRANSE KERNPROEVEN VOORBODE VAN EEN EUROPESE ATOOMPARAPLU?

De hervatting van de Franse en Chinese kernproeven in de hete zomermaanden van '95 lokte een algemeen en wereldwijd protest uit. Zo ook in België. Ruim 130 organisaties uit vredes-, milieu-, sociale-, vakbonds- en politieke middens verenigden zich in de Test Stop Koalitie. Ook Bond Beter Leefmilieu (BBL) participeerde afgelopen maanden actief in dit uniek forum.

Bond Beter Leefmilieu participeerde de voorbije maanden actief binnen de Test Stop Koalitie en was, ondanks de bijtende kou, ook na de voorlaatste kernproef paraat tijdens een protestactie voor de Franse ambassade in Brussel. (foto Peter Janssens)

"Reeds vrij snel wisten we in ons land een heus maatschappelijk draagvlak te creëren tegen de Franse kernproeven. De cijfers van de nationale betoging van 24 september spreken immers voor zich. Ruim 15.000 mensen trotseerden de striemende regen in Brussel om samen met ons hun protest tegen de Franse en Chinese kernproeven te uiten", weet Koen Moens, bezielende kracht achter Test Stop. Na zes maanden en evenveel proeven verzamelden eveneens, en dit telkens opnieuw, een trouwe schare Test Stop-leden voor de Chinese en Franse ambassades.

GEEN KERNPROEVEN...

Ook op politiek vlak werd één en ander gerealiseerd. Vertegenwoordigers van politieke partijen, die deel uitmaken van

de Test Stop Koalitie, dienden in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers een resolutie in tegen de hervatting van de Franse kernproeven. De voltallige Kamer nam deze tekst aan op 30 november '95. Dit betekent een veroordeling van de Franse en Chinese kernproeven. De resolutie waarschuwt er eveneens voor dat als kernmogendheden het non-proliferatieverdrag naar de letter of naar de geest schenden, dat ook andere kernmachten hun kernproeven zullen hernemen.

De kamer riep de regering op werk te maken van een doelbewust beleid van samenwerking en gecontroleerde ontwapening als beste manier om de vrede veilig te stellen. *"Ons land dient", volgens de kamer, "vooral binnen de Europese*

Unie op dit vlak een actieve rol te spelen". Dit standpunt sterkte het protest van de Test Stop Koalitie, maar roept tegelijkertijd nog enkele vragen op in verband met de uitvoering van bovenvermelde resolutie door de Belgische regering. Tevens ontstaat er beroering in de publieke opinie over het aanbod van Frankrijk om haar kernwapens onder te brengen in een 'Europese atoomparaplu'.

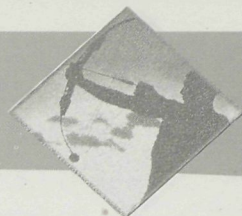
... NOCH SIMULATIES GEWENST

De vijfde Franse kernproef op 28 december toonde de ernst van de situatie aan. Frankrijk voerde deze proef uit met het oog op toekomstige simulaties. Zo zal Frankrijk er in slagen om ook in de toekomst verder de modernisering van haar kernmacht door te voeren. Tevens laat dit toe kleinere kernwapens te ontwerpen, die sneller kunnen worden ontplooid. Jürg Schuppisser, franstalig koördinator van Test Stop Koalitie: *"Deze tendens gaat manifest in tegen de internationale beloften van de non-proliferatie conferentie van mei '95. De Test Stop Koalitie eist dat de Belgische regering tijdens de lopende onderhandelingen in Genève over de uitvoering van dit non-proliferatie verdrag, de nood aan een totaal verbod op kernproeven en simulaties benadrukt".*

De Test Stop Koalitie wil verder dat de Belgische regering zich in Europees verband verzet tegen het idee van een Europese nucleaire wapenmacht. België geeft immers op dit vlak nog dubbelzinnige signalen. Zo zou volgens minister van buitenlandse zaken Derycke dit onderwerp nog niet aan de orde zijn omdat eerst de structurele uitbouw van de Europese defensie prioritair is en de vraag naar nuklearisering pas later wordt behandeld. Anderzijds keurden Derycke en defensie-minister Poncelet tijdens de Europese Ministerraad van de West Europese Unie (WEU) op 14 november '95 toch reeds een rapport goed, waarin de Franse en Britse kernwapens belangrijk genoemd worden voor de Europese verdediging.

• Danny Jacobs

'EEN STRALEND MAAR STRALINGSVRIJ 1996'

Lokale milieugroepen, ondersteund door Bond Beter Leefmilieu (BBL) en Greenpeace, overhandigden bij de jaarwisseling een 'radio-aktief' nieuwjaarsgeschenk aan vertegenwoordigers van Electrabel in Leuven, Hasselt, Kortrijk, Roeselare en Gent. Met hun gift van metalen vaten maakten de actiegroepen aldus hun protest kenbaar tegen het uitrustingsplan voor de elektriciteitssector dat heel wat negatieve milieugevolgen met zich mee zal brengen.

Tijdens de eindejaarsperiode protesteerden heel wat lokale milieu-actiegroepen tegen het uitrustingsplan van de elektriciteitsproducenten. Op ludieke manier werd duidelijk gemaakt dat heel wat mensen niet akkoord zijn met kernenergie als hoeksteen van onze elektriciteitsvoorziening. (foto Jef Collaer)

Het ontwerp-uitrustingsplan voor de elektriciteitssector geeft de investeringen aan voor de elektriciteitsproductie en -distributie tussen 1995 en 2005 (zie ook Milieुरama, 12/95). Na de bekendmaking van het plan steeg de onrust bij de actiegroepen die protesteren tegen de dumping van kernafval, de aanleg van nieuwe hoogspanningslijnen en de bouw van nieuwe vervuilende elektriciteitscentrales.

EEN NIEUWE KERNCENTRALE

Het ontwerp-uitrustingsplan gaat immers uit van een jaarlijks meerverbruik van 1,8% die wordt opgevangen in een meerproductie van bijna 1000 Mega-Watt

(MW). Er wordt 860 MW meer kernenergie voorzien. Dit staat gelijk aan een nieuwe kerncentrale. De milieu-effecten van het plan zijn zwaar: een pak CO₂-uitstoot, meer radioactief afval en gipsafval (300 Kton), vlieg-as en ingrepen in het landschap door tientallen km hoogspanningsleidingen. Energiezuinige maatregelen vermeldt het plan nauwelijks.

Greenpeace-voorman Filip Verbelen: "Het plan omzeilt tevens het federaal regeerakkoord dat een moratorium voor de bouw van nieuwe kerncentrales vooropstelde. Zo voorziet Electrabel in het eindeloos verlengen en uitbreiden van de capaciteit van de bestaande kerncentrales, alsook in de aankoop van nukleaire

energie uit Frankrijk". De Vlaamse regering plaatste dan ook heel wat fundamentele kanttekeningen bij de invulling van het plan. De beslissingsbevoegdheid voor de goedkeuring van het plan ligt echter bij de federale regering. Deze heeft daarvoor nog tijd tot 20 januari '96.

DONDRSLAG BIJ HELDERE HEMEL

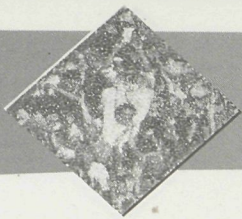
Lokale actiegroepen ageren inmiddels reeds anderhalf jaar in 47 gemeenten, die door de Nationale Instelling voor Radio-actief Afval- en Spleijstoffen (NIRAS) werden voorbehouden als mogelijk dumpplaats voor radio-actief afval. "Bij deze mensen kwam het nieuwe uitrustingsplan aan als een donderslag bij heldere hemel", aldus BBL-energiekenner Dirk Van Regenmortel. "Deze actiegroepen eisen dan ook duidelijk dat de regering de elektriciteitsproducenten terugfluit".

De verplichte opslag van kernafval moet integendeel bij de producent worden gelegd. Bovengrondse aanleg van hoogspanningslijnen kan niet verder. Een parlementair debat (o.a. in de Vlaamse raad) over de berging van kernafval en de elektriciteitsvoorziening in het algemeen is dringend gewenst. De actiegroepen eisen daarenboven een afbouw van de bestaande kerncentrales, dat er geen nieuwe elektriciteitscentrales worden gebouwd, maar voorrang wordt gegeven aan aan daadwerkelijk REG-beleid en dat er daadwerkelijk wordt geïnvesteerd in alternatieve energie.

• Danny Jacobs

In december organiseerde Bond Beter Leefmilieu (BBL) een voorlichtingsavond over het uitrustingsplan van de elektriciteitssector. Een informatiepakket is verkrijgbaar op het BBL-sekretariaat, 02/539.22.17.

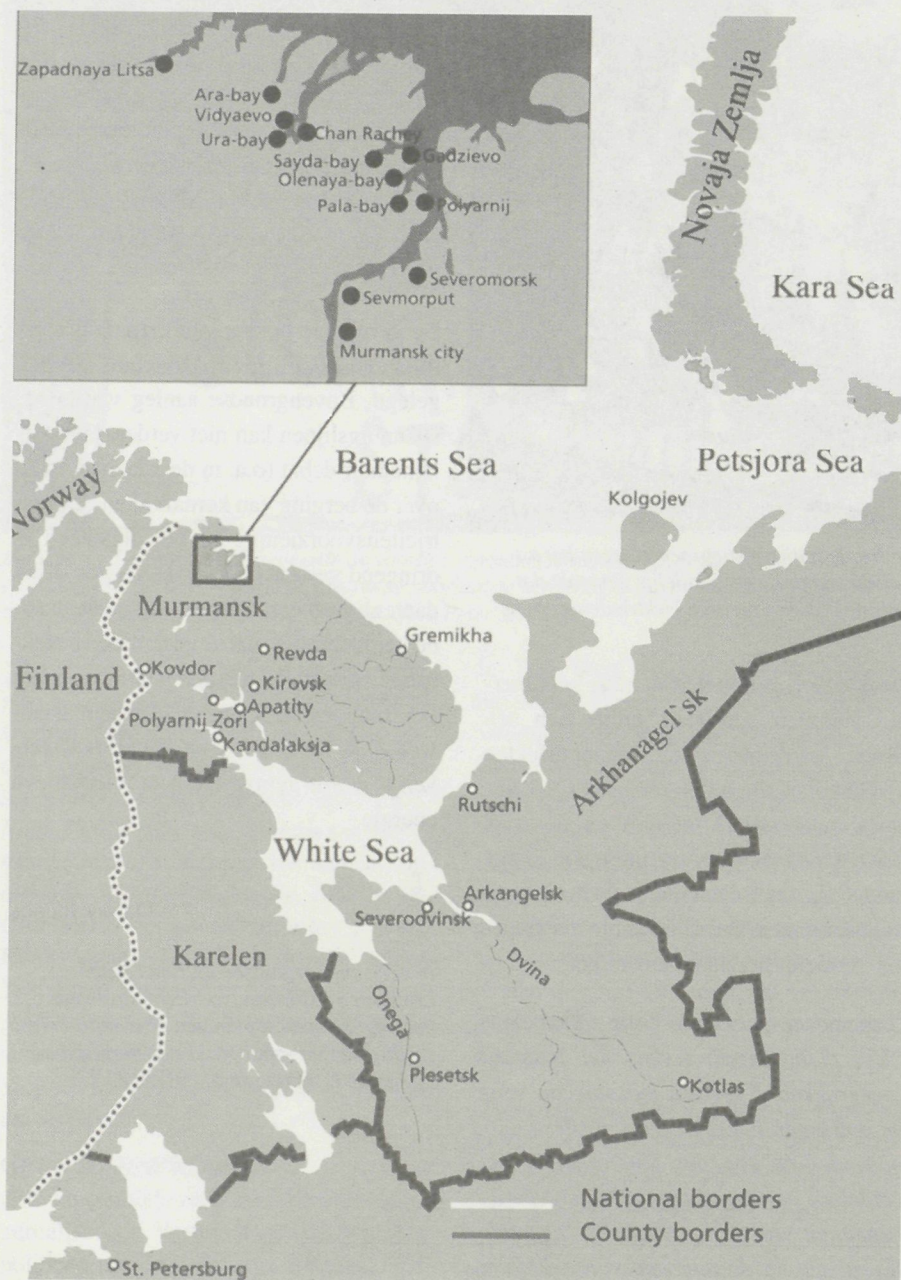

ROESTENDE RUSSISCHE ATOOMDUIKBOTEN ALS TIKKENDE TIJDBOM

BELLONA STICHTING WIL KRACHTEN INTERNATIONAAL BUNDELEN

Ooit was Bellona een beeldschone, strijdlustige maar bovenal loyale koningin uit het Oude Rome die, volgens de legende althans, een onmetelijke heerschappij genoot over natuur, leven en dood. Vandaag leent ze haar naam aan een milieu-organisatie die er de voorbije 10 jaar in geslaagd is een aantal niet onbelangrijke milieuproblemen op de Europese beleidsagenda te plaatsen. Toch doet de Bellona-Stichting bij ons vooral een belletje rinkelen wanneer het gaat om lekkende en roestende Russische atoomduikboten...

De aandacht voor milieuproblemen in het Oostblok is een vrij recent gegeven in de werking van de Noorse milieu-organisatie. Aanvankelijk werd in eigen land vooral gewerkt rond onderzoek naar hernieuwbare energiebronnen, werden acties gevoerd tegen de nukleaire of chemische sektor en zette men campagnes op rond waterkwaliteit. De aandacht voor milieuproblemen in het Oostblok komt er vanaf '89. Samen met een aantal Russische milieu-organisaties wordt actie gevoerd bij Russische nikkefabrieken aan de Noors-Russische grens. Enkele maanden later veroordeelt Bellona, opnieuw samen met enkele Russische milieuverenigingen, de Russische kernproeven op Nova Zembla.

De provincies van Murmansk en Arkhangel'sk vormen samen het Kola-schiereiland en spelen al sinds vorige eeuw een belangrijke rol op militair-strategisch vlak. Op dit moment is het de regio met het grootste aantal nukleaire reactoren ter wereld. 182 reactoren zijn nog in werking, 135 reactoren liggen er op non-actief gewoon opgestapeld in 15 verschillende plaatsen. Er wordt geschat dat de Barentssee zowat 2/3 van al het radio-actief materiaal bevat dat ooit in zee werd gedumpt. Nochtans is het Kola-Schiereiland een vrij dichtbevolkt gebied dat in het westen grenst aan Finland en in het noordwesten aan Noorwegen. Murmansk is met 500.000 inwoners de grootste stad van de regio. Visserij, bos- en mijnbouw zijn de belangrijkste industrietakken van de regio.

"Vanaf '92 zijn we ons eigenlijk volop met de verouderde kerninstallaties in de voormalige Sovjet-Unie gaan bezighouden", vertelt Bill Law, adviseur van Bellona in Brussel. Begin '94 wordt een studie voorgesteld die de toestand van de Russische atoomduikboten in de baai van Murmansk inventariseert. Een onthutsend rapport met duizelingwekkende cijfers...

GEDAAN MET ADEMEN

De provincies van Murmansk en Arkhangel'sk (zie kaartje) vormen samen het Kola-schiereiland en speelden reeds eind vorige eeuw een belangrijke rol op militair-strategisch vlak. De havens langs de Barentssee zijn niet alleen de meest noordelijke ijsvrije havens van Rusland, het gebied vormt bovendien de uitgelezen uitvalsweg naar de Atlantische Oceaan. Het mag dan ook geen verrassing zijn dat dit gebied tijdens de Koude Oorlog de thuisbasis werd van de 'Noordelijke Vloot', een prestigieus amalgaam van maar liefst 116 atoomduikboten en ooit één van de schijnbaar onaantastbare paradepaardjes van het Rode Leger. "Aankankelijk gebruikte het Sovjet-leger konventionele duikboten die werden aangedreven door een diesel- of elektrische motor. Het nadeel daarvan is enerzijds dat je regelmatig moet bijtanken of de batterijen moet opladen en anderzijds dat zo'n motor ook niet werkt zonder zuurstof. Je moet met je duikboot dus regelmatig aan het oppervlak verschijnen om een luchtje te happen", verduidelijkt Bill Law. "Een atoomduikboot echter wordt aangedreven door een kernreaktor en kan zonder enig probleem enkele keren de wereld rondvaren zonder boven water te komen".

RODE LEGER UIT DE BOCHT

Militair mag een en ander dan wel een hemelsbreed verschil uitmaken, het gevaar op ongevallen wordt er des te groter op. Er is niet alleen het risico op ongevallen met zo'n duikboot zelf, de vraag is ook wat je moet aanvangen met het kernafval dat de kernreaktor van een atoomduikboot met zich brengt. Uit onderzoek van de Bellona Stichting blijkt dat het Rode Leger op beide vlakken serieuze steken liet vallen. Vanaf begin jaren '50 werd gestart met de bouw van 5 havens op het Kola-schiereiland. De eerste atoomduikboot werd in '58 in de baai van Zapadnaya Litsa te water gelaten. "Het spreekt voor zich dat je in zo'n haven ook installaties en infrastructuur nodig hebt om de plutoniumstaven van een afge-

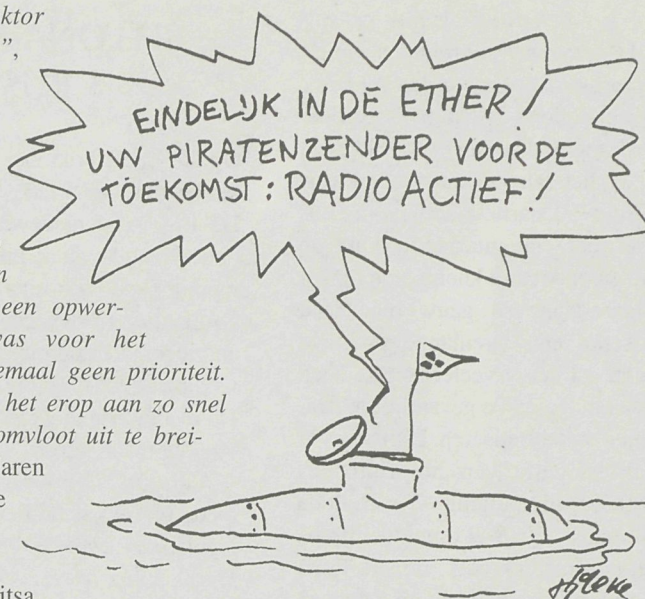
dankte kernreaktor te kunnen bergen", vertelt Bill Law.

"Maar de bouw van faciliteiten om dat kernafval tijdelijk op te slaan in afwachting van transport naar een opwerkingsfabriek, was voor het Sovjet-leger helemaal geen prioriteit. Voor hen kwam het erop aan zo snel mogelijk de atoomvloot uit te breiden". Pas begin jaren '60 is de eerste bergingsinstallatie afgewerkt in Zapadnaya Litsa.

Vanaf dan worden afgedankte kernreactoren met een hijskraan uit de atoomduikboot gehaald, worden de plutoniumstaven eruit verwijderd en ondergedompeld in containers die gevuld zijn met water. Die containers worden op hun beurt in betonnen bunkers gestapeld in afwachting tot ze per trein vervoerd worden naar een opwerkingsfabriek. Het werk werd velaal uitgevoerd door ongeschoolde arbeiders of militairen. "Het ging er vaak heel nonchalant aan toe, want die mensen waren niet opgeleid om dat soort werk te doen. Ze hadden helemaal geen aandacht voor de risico's die de opslag van die afgedankte kernreactoren veroorzaakt", vertelt Bill Law. "Het zal dan ook geen verrassing zijn dat er meer dan één ongeval gebeurd is".

'HELD VAN DE SOVJET-UNIE'!

Neem nu bijvoorbeeld de opslagplaats in de baai van Andreeva waar in '82 een lek wordt vastgesteld in een container die 7 ondergedompelde plutoniumstaven bevat. Het radioactieve koelwater sijpelt uit de tank en komt via een beekje in het zeewater van de Litsa-baai terecht. Pas 7 jaar later, in '89, kon het lek worden gedicht. Een aantal militairen, dat later door de Opperste Sovjet zou worden gepromoveerd tot 'Held van de Sovjet-Unie', diende het resterende radio-actieve koelwater over te pompen in een andere tank en de plutoniumstaven te verwijderen. Waar die werden naartoe gebracht, bleef steeds een goedbewaard geheim. Wel werd achteraf toegegeven dat de militairen tijdens de klus werden blootgesteld aan een radio-actieve straling van 100.000 Röntgen per uur... Ook de atoomduikboten zelf zorgden meer dan eens voor vreselijke ongevallen met tien-

tallen doden. In het beste geval werd de atoomduikboot in moeilijkheden nog naar zijn thuishaven gesleept, in het slechtste geval zonk die gewoon naar de bodem van de zee. Zoals bijvoorbeeld de Komsomolet, een atoomduikboot die zich op 7 april '89 in de Noorse Zee bevindt. Om 11u03 breekt door een kortsluiting brand uit aan boord. De bemanning doet wat ze kan maar omstreeks 17u zinkt de Komsomolet uiteindelijk toch naar de bodem van de zee. Alle bemanningsleden komen om. Tal van Sovjetschepen in de buurt kregen verbod opgelegd om een helpende hand te bieden. De geavanceerde titanium-technologie van de Komsomolet mocht immers onder geen beding aan de buitenwereld worden prijsgegeven. Na meer dan 6 jaar ligt de Komsomolet, met 2 kernkoppen en een kernreaktor aan boord, daar nog steeds. Foto-opnamen uit '93 wijzen op scheuren in het omhulsel van de kernreaktor en doen het ergste vrezen.

EÉN KONTAINER = EÉN MURUROA-KERNPROEF

Met het aflopen van de Koude Oorlog en de ondertekening van de STARTII-verdragen, diende ook het nucleair arsenaal van de voormalige Sovjet-Unie drastisch te worden ingeperkt. "De atoomduikboten werden aan de ketting gelegd, moesten worden ontmanteld en werden vervangen door konventionele duikboten", schetst Bill Law de nieuwe situatie. "Door een gebrek aan geld is het onmogelijk om de kernreactoren en -koppen degelijk te ontmantelen. De bunkers en containers waarin de afgedankte kernreactoren worden gestapeld, zijn er nu nog erger aan toe. Immers, door de inkrim-

ping van het defensiebudget is er nog nauwelijks personeel voorhanden om de vloot minimaal te onderhouden". Volgens de Bellona Stichting is de hele Murmansk-regio dan ook een tikkende tijdbom. Zij het dan wel één van nucleaire aard. Eind '93 startte de milieu-organisatie met een inventarisatie van de belangrijkste nucleaire knelpunten op het Kola-schiereiland. Al gauw bleek dat inventariseren een jarenlange opdracht zou zijn en dat het er veeleer om te doen was zo snel mogelijk de gevaarlijkste stralingspunten te neutraliseren. Halfweg '94 trok een delegatie van het Europees Parlement op uitnodiging van Bellona naar Murmansk. Vrijwel onmiddellijk na hun terugkomst kreeg de Bellona Stichting Europese ondersteuning om een aantal noodmaatregelen te treffen en de ergste risico's in te dijen. *"Ons meest recente rapport dat we publiceerden was een inventarisatie van de opslagplaatsen in de baai van Zapadnaya Litsa",* gaat Bill Law verder. *"Meer dan 30 containers met radio-actief afval liggen er sinds '62 in open lucht opeengestapeld. Elk van die containers heeft een stralingskracht gelijkaardig aan een Franse kernproef op Mururoa".*

KRACHTEN BUNDELEN

Volgens de Bellona Stichting is het probleem van de lekkende en roestende atoomduikboten alleen met gezamenlijke krachten op te lossen. Bill Law: *"Er zijn technische mogelijkheden om die kernkoppen en -reactoren op een veilige manier te ontmantelen, alleen ontbreekt het de Russische overheid aan financiële middelen".* De milieu-organisatie dringt er dan ook op aan dat niet alleen de Europese Unie maar ook de afzonderlijke overheden geld uittrekken om de neutralisatie-operaties te financieren. Zelf vindt

BELLONA-MEDEWERKERS OPGEPAKT DOOR RUSSISCHE STAATSVEILIGHEID

Op dinsdag 10 oktober '95 kreeg het kantoor van de Bellona Stichting in Murmansk het bezoek van 5 leden van de FSB, de vroegere Russische inlichtingendienst KGB. De Russische medewerkers van Bellona werden opgepakt en gedurende 2 dagen ondervraagd over de informatie die ze hadden verzameld in het kader van het Bellona-rapport rond de opslag van nucleair materiaal in de haven van Zapadnaya Litsa. De voormalige KGB legde beslag op waardevolle informatie en nam ook alle computers en videomateriaal mee. De Russische Bellona-medewerkers kregen ook in hun privé-woning bezoek van de KGB. Ook daar werd beslag gelegd op waardevol materiaal. De medewerkers werden ook gedurende meer dan 5 uur ondervraagd over hun activiteiten maar werden achteraf allemaal vrijgelaten.

"Uiteraard zijn we zeer ongelukkig met de akties van de FSB", stipuleert Bill Law, medewerker van de Bellona Stichting in België. *"In de Russische grondwet staat vermeld dat er absolute openheid van milieu-informatie moet zijn. Dergelijke akties zijn hiermee niet te verzoenen".* Bill Law wijst er ook op dat het uitsluitend Russische medewerkers zijn die het slachtoffer werden van de intimidaties door de voormalige KGB: *"Uiteraard wil men op die manier het internationaal protest vermijden".* Dat protest kwam er deze keer echter ook. Met de hulp van Greenpeace werd de internationale pers op de hoogte gebracht van de aktie van de Russische staatsveiligheid. Ook het Europees Parlement nam een resolutie aan waarin de aktie van de voormalige KGB tegen de Bellona-activisten niet alleen wordt veroordeeld, maar waarin ze de Russische overheid ook aanspoort om werk te maken van een volledige openheid van milieu-informatie. Bovendien eiste het Europees Parlement ook uitleg over de redenen van de aktie door de FSB. Het thema werd ook op de agenda geplaatst van een ontmoeting tussen EU-bemiddelaar Carl Bildt en voormalig Russisch minister van buitenlandse zaken Kozyrev.

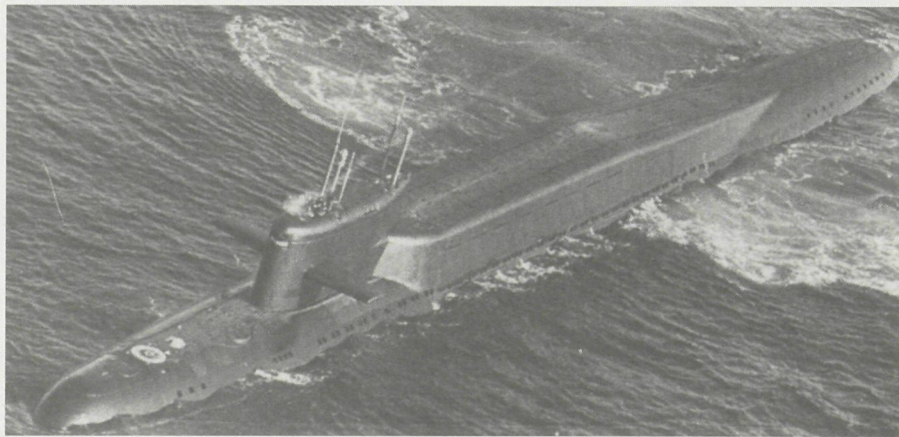
"Die openheid van milieu-informatie blijft een gevoelig politiek thema in de voormalige Sovjet-Unie", verklaart Bill Law. *"Ondanks een besluit van president Jeltsin uit '94 dat bepaalde dat er vrije toegang moest komen tot de gegevens over de Noordelijke Vloot, blijft het leger weigeren om die informatie ter beschikking te stellen. Nu blijkt dat leger-afgevaardigden politiek opnieuw steeds meer macht krijgen, voelt men zich in legerkringen sterker dan ooit".*

de Bellona-Stichting het van het grootste belang om zoveel mogelijk samen te werken met Russische organisaties en overheden. *"De voorbije jaren is het milieubewustzijn bij de Russische bevolking sterk toegenomen",* vertelt Bill Law. *"De Russische bevolking wil op de eerste plaats duidelijkheid omtrent de milieu-*

problemen en de risico's die hen bedreigen. Een aantal politici heeft dat begrepen en wil absolute openheid over die zaken. Jammer genoeg is niet iedereen binnen het Russische overheidsapparaat daarvan overtuigd". (zie kadertje). Ondanks de intimidatie van de voormalige inlichtingendienst KGB, is de Bellona Stichting ervan overtuigd dat haar inspanningen niet voor niks zijn. *"In het Westen wordt vaak vergeten dat de Russische atoomduikboten niet de enige zijn die ontmanteld moeten worden",* besluit Bill Law. *"Ook de Verenigde Staten, Engeland en Frankrijk hebben aardig wat van die duikboten in hun havens liggen. Alleen door een verregaande samenwerking kan een ramp zonder voorgaande worden vermeden".*

• Piet Decoster

Bellona Stichting,
Tervurensesteenweg 142-144,
1150 Brussel
Tel. 02/735 92 72

De Delta-duikboot was één van de paradepaardjes van de 'Noordelijke Vloot'. Dit type atoomduikboot was 160 meter lang, werd aangedreven door 2 kernreactoren en had 16 SS-N-8-kernraketten aan boord.

INVLOED VAN GROENE
MARKETING OP KON-
SUMENTENGEDRAG.

KIEZEN VOOR MILIEU OF PORTEMON- NEE?

Einde november '95. Horeca Expo, de vakbeurs van het 'goede leven' in België draait op volle toeren. Van 'groener leven' heeft de sektor tot dusver nog maar weinig kaas gegeten. Of toch... Het beursseminarie 'Green hospitality' kon alvast rekenen op een goed gevulde zaal. Horeca-mensen kregen er tal van aanbevelingen om werk te maken van milieuzorg in hun sektor. In het kader van het symposium stelde men zich in het algemeen de vraag of de konsument positief inspeelt op het aanbod van (veelal duurdere) groene of groenere produkten en diensten. Indien, ja: kan groene marketing vanwege het bedrijfsleven dit proces gunstig beïnvloeden? Marc Buyck van de afdeling Marketing Research bij Nielsen weet er alles van. Hij volgt reeds 10 jaar de aankooptrends van de konsument in de grootdistributie op.

Voor al voor minder begoede konsumenten blijkt de hogere prijs een belemmering te zijn om een 'groen' produkt in het winkelkarretje te leggen. (foto Frans Geys)

Groene wasprodukten kosten beduidend meer dan de gewone. Milieuvriendelijk milie- en huishoudpapier ligt gemiddeld 10% boven de gemiddelde marktprijs. Kiest de konsument voor het milieu of zijn portemonnee? *"Het prijsverschil met klassieke produkten en diensten blijkt sowieso een hindernis te zijn, vooral voor de minder begoede konsumenten"*, stelt Marc Buyck uit zijn konsumentengegevens vast. Dit blijkt uit de praktijk en wordt eveneens bevestigd door een recente enquête onder de leden van de Socialistisch Vooruitziende Vrouwen (SVV). Daaruit bleek dat de prijs voor groene produkten voor 70% van de ondervraagde vrouwen niet hoger mag liggen dan voor gewone produkten. Enkel meer begoede gezinnen met een hogere scholingsgraad zijn bereid een zogenaamde groene premie te betalen. *"Anderzijds blijkt uit een andere studie van Mintel uitgevoerd in Groot-Britannië in 1994 dat groene konsumenten die vroeger vooral in de hogere inkomensklasse te vinden waren, nu ook meer in de midden en lagere klasse voorkomen"*.

KWALITEIT EERST

Een tweede struikelblok vormt de twijfel omtrent de efficiëntie en kwaliteit van de groene produkten. Een voorbeeld. De typisch groene onderhoudsprodukten kenden vanaf einde jaren '80 een gemiddelde jaarlijkse marktgroei van 12%. Sinds einde 1993 loopt hun aandeel gevoelig terug. 60% van de kopers doen dit om ekologische redenen, 43% van de vroegere aankopers haken af omdat ze dergelijke produkten onvoldoende efficiënt vinden. *"De gewoonte of merken-trouw, gestimuleerd door de reclame rond de sterke merknamen, bewijst dat de konsument nog niet helemaal klaar is om de groene stap te wagen. Toch stelt men vast dat die groene produkten die gelijke kwaliteitsgaranties en prijs bieden in vergelijking met gewone produkten, wel degelijk de konsumentenvoorkeur genieten"*, meent Buyck.

GROENE REKLAME VERWARREND

Centen en kwaliteit wegen dus door. Maar ook veel vormen van groene reclame zijn weinig eenduidig en werken aldus verwarrend voor de konsument. Tegenspraken in de milieu-informatie zijn hieraan niet vreemd. Vooral op het vlak van de externe kommunikatie liep het de afgelopen jaren meer dan eens mis. Groen in de publiciteit werd te pas en te onpas gebruikt. De publieke opinie heeft dit niet steeds in dank afgenomen. Via

eko-labeling trachtte de overheid paal en perk te stellen aan deze praktijken. Gevolg. Het bedrijfsleven stelde zich eerder 'low profile' kommunikatief op om erger te voorkomen. Voor Marc Buyck is het zo klaar als een klontje dat het er voor een bedrijf op aan komt op een loyale manier te communiceren inzake de 'green quality' van het produkt: *"Doen de bedrijven dat niet, dan zal dit op lange termijn onvermijdelijk negatieve effecten met zich meebrengen. Je mag dan al de meest geraffineerde groene leugens proberen te verkopen, de konsument komt er op een bepaald moment toch achter wanneer één of andere kommunikatie niet strookt met de werkelijkheid"*.

KONSUMENT WIL MEER

De vraag van de konsument naar groene produkten mag vandaag de dag om diverse redenen dan al niet overweldigend zijn, toch valt te verwachten dat het bedrijfsleven in zijn kommunikatie de komende jaren hoedanook nog meer rekening zal moeten houden met het toegenomen milieubewustzijn bij de bevolking. *"Een bedrijf zal er niet omheen kunnen dat de konsument de voorbije jaren een meer verantwoorde houding heeft aangenomen tegenover natuur en milieu"*, verduidelijkt Marc Buyck. En dat is in het verleden wel eens anders geweest. *"Tot midden de jaren '80 was de algemene opinie van de konsument dat hijzelf niet zoveel kon veranderen aan de milieu-verloedering. Maar na het Tsjernobyl-drama van '86 kwam daar een duidelijke kentering in. Iedereen had plots de indruk dat ook hij of zij direct met bezoedelde produkten gekonfronteerd kon worden. De zorg voor de volksgezondheid en het milieubewustzijn werden aan elkaar gekoppeld"*. Met het nodige resultaat. Vandaag de dag is het voor heel wat mensen niet meer dan evident om dagelijks het consumptie-afval te sorteren en wat van onze vrije tijd op te offeren om dat ook naar het containerpark te brengen. Ook op school staat de zorg voor het leefmilieu bovenaan de agenda. Meer dan eens nemen de kinderen, de rol van 'ekologische scheidsrechter' op zich.

FOST PLUS SCHIET TEKORT

Maar ook de overheid roert zich. De voorbije jaren werd het milieu-tema steevast bovenaan de beleidsagenda geplaatst. Zowel de lokale, regionale, nationale als Europese overheden werden verplicht om met het belang van een gezond leefmilieu rekening te houden in

hun beleidswerk. Op de diverse nivo's werden heel wat maatregelen en reglementen uitgevaardigd die het milieu en de konsument moeten beschermen. "Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan het beleidswerk rond eko-labels of de hele politieke discussie rond de ekotaks", gaat Marc Buyck verder. "De overheid probeert duidelijke regels op te leggen, maar we stellen vast dat dit niet altijd even makkelijk gaat. De betrokkenen proberen op alle mogelijke manieren de invoering van die reglementen te vertragen en de uitvoering ervan uit te hollen of te omzeilen". Marc Buyck verwijst naar de hele discussie rond Fost Plus, het afvalinzamelingssysteem dat werd opgezet door een aantal producenten en groot-distributoren om op die manier aan de verplichtingen van de ekotakswetgeving te ontsnappen. Fost Plus probeert de konsument duidelijk te maken dat hun afvalinzameling dezelfde milieuresultaten haalt als de ekotakswet. Terwijl die vergelijking helemaal niet opgaat volgens Marc Buyck: "Fost Plus maakt werk van recyclage, de ekotakswet had vooral de bedoeling afval te voorkomen. Op milieuvlak scoort de preventie van afval nog steeds beter dan recyclage, maar dat zal de konsument een zorg wezen. Die is er, niet in het minst door de immense marketinginspanningen van Fost Plus van overtuigd dat het systeem op milieuvlak niets aan te wrijven valt". Of hoe een mooi uitgekende marketingcampagne de goedmenende en milieubewuste konsument met een 'brikje het park in kan sturen'...

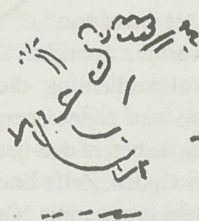
KOMMUNIKATIE MOET ANDERS

Marcel Buyck meent dat het bedrijfsleven zich in de toekomst dan ook heel wat anders zal moeten opstellen: "Groene communicatie moet eerder deel uitmaken van de bedrijfsstrategie dan van groene marketing op zich. Bedrijven moeten zich de vraag stellen of wat men communiceert of adverteert het bedrijf wel ten goede komt". Volgens Marc Buyck mag 'groen' geen ingrediënt zijn dat je als bedrijf zomaar simpelweg en tijdelijk aan je basisrecept kan toevoegen om een en ander een fris smaakje te geven. Het komt erop aan om ervoor te zorgen dat iedereen binnen het bedrijf bij de groenere aanpak betrokken wordt. "Alleen wanneer iedereen in het bedrijf overtuigd is van de waarde van een groen beleid, kan je er zeker van zijn dat ze die boodschap ook gaan uitdragen naar klanten en handelspartners", vindt Marc Buyck. Blijft dan uiteraard de vraag of die groene communicatie voldoende zal zijn om de konsu-

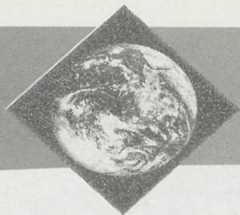
Bedrijven doen er goed aan om een loyale 'groene' communicatie te voeren. Vroeg of laat slaagt de konsument er toch in de meest geraffineerde groene leugens te ontrafelen. (foto Frans Geys)

ment ervan te overtuigen om echt 'groene' produkten te kopen? Vooral in de dienstensektor, de horeca bijvoorbeeld, blijkt de konsument niet wakker te liggen van groene PR-slogans indien hij moet inbinden op service en kwaliteit. "Marketing blijft marketing", besluit Marc Buyck. "Dat betekent dat je de toekomst niet zomaar kan voorspellen. Je kan alleen vaststellen dat een degelijke en loyale interne en externe bedrijfscommunicatie beter op het milieubewustzijn van de konsument zou aansluiten dan tot hiertoe het geval was".

- Piet Decoster
- Danny Jacobs

VOOR NIETS GAAT DE ZON OP...

Zonne-energie blijft in Vlaanderen een rariteit. En dat is in Nederland wel even anders. Daar ligt momenteel een overheidsplan klaar dat tegen 2010 werk wil maken van de installatie van 300.000 zonneboilers. De hele sektor is in Nederland trouwens goed voor meer dan 1.000 werknemers in een aantal bijzonder dynamische KMO's. Niets van dat echter bij ons. In Vlaanderen blijft een en ander beperkt tot een handvol heel bewuste 'energofielen' dat bij het (ver)bouwen van de eigen woning rekening houdt met de warmte van het zonlicht. Nochtans heeft zonne-energie alles om in eigen huis heel wat deuren en vensters te openen...

Zonne-energie hoeft geen synoniem te zijn voor ingewikkelde technische constructies. Door de ramen in je huis naar het zuiden te richten, optimaal gebruik te maken van het invallend zonlicht of zelf een veranda te installeren kan je op relatief eenvoudige manier gebruik maken van de energie van de zon. De machtige lobby van elektriciteitsproducenten heeft het op deze milieuvriendelijke energieproductie echter niet zo begrepen. Neem nu het fameuze 'Uitrustingsplan 1995-2005'. Dat blijft een duister ding met vooral veel ruimte en investeringen voor grote energieverslindende en -producerende centrales. We kunnen alleen hopen dat een aantal politici begrepen heeft dat het plan best drastisch wordt bijgestuurd en dat zonne-energie eindelijk een volwaardige kans verdient. Want ook in Vlaanderen broeit er wat. Politici kunnen de KMO's die actief zijn op de markt van de zonne-energie gewoon laten doodbloeden of de sektor effectief een plaats onder de zon gunnen. Vandaag de dag wordt de sektor van de alternatieve energie gediskrimineerd tegenover de grote producenten. De producenten van wind-, water-, en zonne-energieproducten krijgen voor hun elektriciteit minder betaald dan de grote producenten. Ondanks alle mooie verklaringen in het zonnige Rio de Janeiro tijdens de wereldmilieukonferentie blijft dit een vrij bizarre situatie. Op die manier worden vele nieuwe en waardevolle initiatieven uiteraard gefnuikt. Tegelijk blijft het voor de konsument zoeken naar de goede en interessante producten op de markt. We zetten enkele mooie dingen op een rijtje.

GRASMAAIER OP ZONNE-ENERGIE?

Eén van de zonne-pioniers in Vlaanderen is IZON, een kollektief dat bouwers en verbouwers advies geeft over energiezuinige technieken, isolatie en zonne-energie. Zij schrikken er echter niet voor terug om hun zonne-klanten af te raden te investeren in een zonne-boiler maar eerder te investeren in isolatie of andere energiezuinige technieken wanneer die een pak meer energie- en milieuwinst opleveren. Een andere zonnwinkel in Antwerpen is de Solar Shop. Je vindt er allerhande zonneboilers, thermische kollektoren en vacuümbuizen. Volgens de uitbater is de zonneboiler trouwens voorlopig de enige echt interessante techniek voor de Vlaamse markt. De winkel biedt echter ook halogeenverlichting met fotovoltatische cellen aan. Die fotovoltatische cellen zijn op dit moment echter nog te duur en vragen ook teveel zon. In deze winkel kan je (best 's avonds) terecht voor kwaliteitsvolle buitenverlichting op zonne-energie. Of bijvoorbeeld voor een thermosfles waarmee je het water kan koken in warme, zonrijke gebieden. Tuinverlichting die funktioneert op basis van zonne-energie kan je trouwens al in de betere doe-het-zelf-winkel of Makro vinden. Zelfs Emiel en Rita maakten in hun programma 'Op de Koop toe' de proef op de som: ze kozen wel het goedkoopste en meest schamele model van tuinverlichting uit! Eigenlijk kies je beter een iets duurder en meer duurzaam exemplaar met accu.

Dit systeem van tuinverlichting is bovendien heel handig: je hoeft geen elektriciteitsdraden doorheen je tuin gaan trekken, je kan het ding zo van plaats veranderen en in de winter zet je het gewoon binnen. In de Antwerpse Solar Shop kan je ook terecht voor allerhande edukatieve pakketten rond zonne-energie.

EEN HEERLIJK WARME DIJK...

Fotovoltatische zonnecellen doen het ook goed in allerhande demonstratieprojecten. Zo loopt er aan de Gentse School voor Produktontwikkeling momenteel een project om fotovoltatische cellen in praktische vorm en toepassing te gieten. Daarnaast promoot het bedrijf IMEC fotovoltatische cellen als bron voor openbare verlichting. Bert Anciaux zette enkele jaren geleden als Brussels minister van leefmilieu een experiment op met deze openbare verlichting. Ook in Limburg wordt iets dergelijks voorbereid. Een ander bedrijf dat toepassingen met fotovoltatische cellen aanbiedt, is Solar Technics uit Knokke-Heist. Eén van hun paradepaardjes zijn veiligheidsbakens voor wegenwerken. De bakens bevatten een geïntegreerd knipperlicht dat funktioneert op basis van zonne-energie. Een zonnecel laadt de ingebouwde batterij dagelijks op en is goed voor dagelijks

**SPECIAAL ZONNE-ENERGIE-PAK
OM LEKKER WARM TE HEBBEN
TIJDENS DE WINTER**

**EN VOORAL
TIJDENS DE
ZOMER!**

14 uur knipperwerk. Solar Technics ontwierp ook parkeer-automaten op basis van zonne-energie. Interessant zijn ook de unikits waarmee afgelegen gebouwen van elektriciteit (vooral voor verlichting) kunnen voorzien worden (tot 140 Watt). Hiervoor tel je tussen de 10.000 en 45.000 frank neer. Eurobat, een andere

DE MARK VZW ZORGT VOOR PRI- MEUR IN VLAANDEREN!

Galmaarden, een gemeente in Vlaams-Brabant, gaat als eerste gemeente in Vlaanderen de installatie van zonnepanelen door partikulieren subsidiëren. Een primeur! Een en ander is de verdienste van De Mark vzw die er met steun van de gemeentelijke milieu-adviesraad in slaagde om het gemeentebestuur ervan te overtuigen de aankoop van zonnepanelen en -cellen te promoten.

De gemeenteraadsbeslissing voorziet een toelage van 10.000 frank per woning voor de aankoop en de installatie van zonnepanelen en zonnecellen voor het wooncomfort. De installatie moet minstens 10 jaar bewaard blijven en mag onder geen beding verwijderd of verkocht worden. De betoelaging wordt uitgekeerd na voorlegging van de facturen en nadat ook de gemeentelijke milieu-ambtenaar langskwam om te controleren of de zonne-installatie wel naar behoren werkt. Volgens Eddy De Pelecijn van De Mark vzw én co-auteur van een van de BBL-brochures Duurzame Ontwikkeling, kost een degelijke zonne-installatie voor een gezin van 4 personen dat gemiddeld 80 liter warm water per dag nodig heeft, tussen de 47.000 en de 66.000 frank. De beslissing van de gemeente Galmaarden om de installatie van zonne-panelen te ondersteunen is meer dan een stap in de goede richting. Het is een prima voorbeeld hoe je als lokaal bestuur veelbesproken begrippen als 'Agenda 21' en 'Duurzame Ontwikkeling' zonder al teveel hommeles en met wat goede wil écht in praktijk kan omzetten. Dat de beslissing er is gekomen op aangeven van De Mark vzw kan een stimulans zijn voor de tientallen andere milieu- en natuurverenigingen in Vlaanderen om ook hun gemeentebestuur ervan te overtuigen werk te maken van een duurzaam energiebeleid.

Inlichtingen: De Mark vzw, T.a.v.
Johan Godaert, Plaatsstraat 63, 1570
Tollembeek, Tel. 054/58.87.68.

firma, biedt je zonnepanelen aan voor de verwarming van zwembadwater. De panelen hebben een oppervlakte van iets meer dan 3 m². Voor een zwembad van pakweg 10 op 5 meter heb je zo'n 10 panelen nodig. Een dergelijk zonnepaneel kost om en bij de 10.000 frank. Hou er wel rekening mee dat je ook een regelautomaat nodig hebt en dat de kostprijs van allerlei toebehoren én de installatiekost wel eens durft op te lopen. Eens je die achter de kiezen hebt, dan heb je stevast een heerlijk bad warm water. Althans in de zomer...

OVERHEIDSSTEUN ESSENTIEEL

Misschien is de zonne-boiler wel dé manier om zonne-energie bij een ruim publiek bekend te maken. Het principe van de zonne-boiler is vrij eenvoudig: in de boiler wordt het water niet verwarmd met een ketel maar met de zon. Op het dak wordt de zonne-warmte opgevangen met een kollektor. Binnen in de woning staat een voorraadvat met water dat wordt opgewarmd via de kollektor. Zelfs bij licht bewolkt weer wordt het water opgewarmd. De zonne-boiler wordt meestal aangesloten op een cv-installatie of op een warm-watertoestel dat het water indien nodig kan bijverwarmen. Er zijn ook zonneboilers op de markt met geïntegreerde naverwarming, de duoboiler met een elektrisch naverwarmingselement.

In Nederland wordt elke kWh elektriciteit of kubieke meter gas die minder wordt verbruikt, door het beleid naar waarde geschat. Enkele jaren geleden zette de overheid, samen met de belangenorganisatie Holland Solar en verschillende interkommunales, een nationale zonneboiler-kampagne op. Bedoeling was om door een uitdovende subsidie de markt van zonne-boilers open te gooien en de afzet ervan te vergroten. Overheid, fabrikanten, installateurs en interkommunales investeerden gezamenlijk in de campagne. De fabrikanten en installateurs zegden toe om hun kwaliteit te verhogen en hun prijs steeds scherper te maken. Overheid en interkommunales werkten een premiesysteem uit waarbij de klant tot 20.000 frank steun op zak kon steken. In een aantal gevallen deed de gemeente er nog een premie bovenop. Het resultaat was overweldigend. In '91, het eerste jaar van de campagne, werden al 2.200 boilers geïnstalleerd.

• Dirk Van Regenmortel

Nuttige adressen:

Solar Shop, Dambruggestraat 48,
2060 Antwerpen, Tel. 03/226.45.98.,
Fax. 03/226.45.98.

Izon, Patriottenstraat 27, 2600
Berchem, Tel. 03/230.46.13.,
Fax. 03/230.23.41.

Solar Technics, Natiënlaan 176,
8300 Knokke-Heist,
Tel. 050/62.37.77., Fax.
050/62.37.87.

Budimex, Van Eyckstraat 11c,
1050 Brussel, Tel. 02/647.85.15.,
Fax. 02/647.87.88.

Poncelet, Vliegpleinstraat 49a,
1140 Brussel, Tel. 02/215.29.47.

E.N.E., Vander Meerschelaan 188,
1150 Brussel, Tel. 02/771.13.28.,
Fax. 02/771.13.28.

Eurobat, Molenveld 30, 1840
Londerzeel, Tel. 052/30.01.14.,
Fax. 052/30.42.57.

Delatec, Elsstraat 12, 2660 Hoboken,
Tel. 03/825.31.61., Fax.
03/825.31.61.

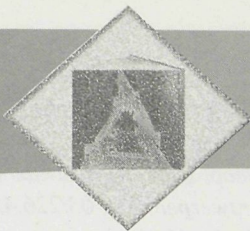
Soltech, Kapeldreef 60, 3001
Heverlee, Tel. 016/27.04.42.,
Fax. 016/27.03.19.

Eko-Tip van de Maand

Ben je geïnteresseerd om in je school of vereniging een activiteit op te zetten rond zonne-energie? Wil je wel eens weten hoe zonne-energie nu eigenlijk precies werkt? Dan is de 'educational kit' iets voor jou. Een kleine kit bevat de basiskomponenten van fotovoltaïsche systemen (paneeltje, accu, laadregelaar,...) en laat zien hoe zonnecellen werken. Het pakketje kan gebruikt worden om een radio, lamp, deurbel, ventilator of een klokje te laten werken. Het pakketje laat toe te experimenteren met hernieuwbare, schone, veilige en onuitputtelijke energie. Je kan er schakelingen mee maken, spanning of stroom verhogen,... Voor scholen is de 'educational kit' een onmiskenbaar mooi product. De kleine kit kost 600 frank. Een iets meer uitgebreide 'bouwdoos' kost al gauw enkele duizend frank.

Inlichtingen:
Solar Technics, Natiënlaan 176, 8300
Knokke-Heist, Tel. 050/62.37.77.

NIEUWE BOEKEN

Evaluatie natuurgericht milieubeleid,

IKC Natuurbeheer, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Wageningen, Tel. 00.31.317.427.561., 1995, 100 p., 13 gulden.

Het rapport geeft een Nederlandse evaluatie van de milieunormen voor het natuurbeleid. De natuur kan niet zonder een proper milieu. Daarom moeten ook in het waterbeleid en algemeen milieubeleid natuurdoelstellingen worden opgenomen. Achtereenvolgens worden de natuurdoelstellingen omtrent verspreiding van gevaarlijke stoffen, verzuring, vermeting en verdroging bekeken.

Natuur- en milieucommunicatie in de gemeente,

Consulentschap natuur- en milieueducatie Zuid-Holland, Tel. 00.31.10.477.96.69., 1994, 2 delen resp. 27 en 40 p.; 32,50 gulden (+ 5,75 portkosten) voor beide delen.

De eerste brochure geeft achtergrondinformatie over het waarom en hoe van milieukommunikatie in uw gemeente. Deze communicatie wil gedragsverandering van de burger in milieuvriendelijke richting stimuleren. Omdat dit niet gemakkelijk is, is een doelgroepgerichte benadering, gekombineerd met een planmatige aanpak en een goede organisatiestructuur in de gemeente van belang. De tweede brochure geeft een praktische aanpak weer voor het opstellen van een lokaal of regionaal natuur- en milieukommunikatieprogramma.

De markt van misdaad en milieu,

redactie E.A.I.M. Van den Berg
Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Postbus 20301, 2500 EH Den Haag, 1995, 2 delen, 100 en 155 p., alleen schriftelijk te bestellen.

In beide rapporten wordt de vraag beantwoord wat zware milieukriminaliteit precies is, in welke vormen het zich kan openbaren, hoe vaak het waar voorkomt, en wie het meeste risico loopt te vervallen in milieukriminele praktijken. Het antwoord op die vraag dient immers als richtsnoer voor de handhaving ervan door de politie. Met dit doel voor ogen wordt in het tweede deel dieper ingegaan op de 'grijze deelmarkten' zoals de schoonmaakmarkt, de sekundaire grondstoffenmarkt, de afvalverwijderingsmarkt en de bestrijdingsmiddelen- en bodemverbeteraarsmarkt in Nederland.

De Schelde: een stroom natuurtalent,
een gemeenschappelijke brochure
van o.a. Aminal, Afdeling Natuur, Brussel,
tel. 02/507.30.70., 1995, 32 p.

Fraai uitgevoerde brochure over de natuurwaarde die de Schelde vertegenwoordigt. Als men over de Schelde spreekt, worden dikwijls uitsluitend de negatieve aspecten belicht. Belangrijk is daarom om aan te tonen wat er aan natuur nog overgebleven is. Een positieve brochure dus, compleet met kaartjes en foto's van fauna en flora.

Grijs én groen: mogelijkheden en belemmeringen van ouderen voor milieuvriendelijk gedrag,

TNO rapport Preventie en Gezondheid,
Postbus 2215, 2301 CE Leiden,
Tel. 00.31.71.18.18.18, 1994, 47 p., 21 gulden.

Eén van de eerste rapporten die de relatie beschrijft tussen onze verouderende bevolking en hun konsumentengedrag wat milieu aangaat. Via een profielschets van huishoudens van 55 plussers, worden een aantal gedragingen geïnventariseerd, die bevorderend of belemmerend werken voor milieuvriendelijk gedrag. Dit milieuvriendelijk gedrag wordt onder de loep genomen voor energiebesparing, aankoop van 'groene' producten, mobiliteit en recreatie, en preventie en scheiding van afval.

Fair trade jaarboek 1995,

European Fair Trade Association, Maastricht,
Tel. 00.31.43.325.69.17, 1995, 126 p., te verkrijgen via Oxfam Wereldwinkels.

Jaarrapport geïllustreerd met talloze grafieken en cijfergegevens over 'eerlijke' wereldhandel. Het eerste deel behelst een verslag voor eerlijke handel in het Zuiden en in Europa, met een beleidsluikje over de Europese politiek terzake. Daarna komt de toestand rond verschillende producten aan bod zoals koffie, tee, cacao, suiker, bananen, textiel en leder. Een boeiend jaarverslag dat de link legt tussen Noord en Zuid.

Produkthergebruik, kringloopbedrijven en reparatievoorzieningen,

Tauw Milieu nv te Deventer,
Tel. 00.31.570.699911., 1995, 115 p., 45 gulden, te bestellen via Gerrit Nikkels.

Rapport verschenen in opdracht van het Nederlands nationaal onderzoeksprogramma rond hergebruik van afvalstoffen. Het rapport onderzoekt de haalbaarheid naar een regionale reparatiewerkplaats voor kringloopbedrijven in de regio Twente. In deze regio wordt al 40% van het grof huisvuil ingezameld via de gemeenten en aan kringloopbedrijven uitbe-

steed. De helft van het grof huisvuil kan herbruikt worden. De haalbaarheid van dergelijke werkplaats en blijkt positief te zijn, mits verdergaande samenwerking tussen gemeenten en kringloopbedrijven.

Het Ecospel: het milieu-memospel voor elk gezin,

Stichting Leefmilieu vzw/KB te Antwerpen,
Tel. 03/231.64.48., 1995, 300 fr (250 fr voor leden). Voor kinderen is er ook de leuke kalender: "Kabouters in het bos" te verkrijgen.

Het Ecospel is een combinatie van het traditionele lotto- en memoryspel met het leefmilieu als thema. Tijdens het spelen leren kinderen bewust omgaan met de natuur en het milieu, terwijl ook de volwassenen er iets van kunnen opsteken. Het Ecospel omvat negen thema's: afval, lucht, voeding, geluid, bodem, ruimte, energie, natuur en water. De spelers (vanaf 4 jaar) moeten een milieuvriendelijke oplossing vinden voor een specifiek probleem.

Een groen begin: milieu-advies voor vaders en moeders,

Milieutelefoon, Vereniging Milieudefensie Amsterdam, 1995, 111 p.,
ISBN 90-6479-033-7; 12,50 gulden (ekskl. verz.), bestellen bij MilieuBoek (zie kader).

Deze handige gids voor kersverse ouders groepeerde de milieuvriendelijkste oplossingen voor de inrichting van de kinderkamer, de veelbesproken luiers, voeding, kleding, babyverzorging, speelgoed en vervoer met de baby. Met een item over kinderrekeningen als slot. Alhoewel op Nederland gericht toch een aanrader, omdat uiteenlopende informatie handig is gebundeld.

Natuurspelenboek,

Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming, Gent, Tel. 09/223.47.81., 1995, 300 fr (250 fr voor leden).

De leiders van de piepwerking van de JNM, dat is de werking voor kinderen van 8 tot 12 jaar, bundelden hun weetjes rond natuuredukatie in dit boek. Het natuurspelenboek bevat zowel spelen met de nadruk op buitenactiviteiten, als ideeën en tips voor activiteiten, proeven en knutselen, en nog veel meer. Ook geschikt in de jeugdbeweging en voor iedereen die regelmatig natuuredukatiewerk doet met kinderen.

De losgeslagen tijger bedwingen: vernieuwend denken over natuur, arbeid en produktiviteit,

De Groenen in het Europees Parlement, Brussel, Tel. 02/284.30.45., 1995, 79 p.

Agalev stelt zijn visie op drie terreinen voor in dit document dat stof biedt voor een debat. Volgens Agalev is zonder een andere plaats van arbeid in ons denken en in ons leven een

milieuvriendelijker samenleving onmogelijk, zonder een heroriëntering van de middelen voor technologie en investeringssteun komt deze utopie nooit dichterbij en zonder een veranderde houding tegenover de natuur zal het erg moeilijk blijken het noodzakelijke draagvlak te creëren om de radikale ecologische ombouw die nodig is te realiseren.

Handreiking gescheiden inzamelen huishoudelijke afvalstoffen,

Vereniging Nederlandse Gemeenten VNG, Den Haag, Tel. 00.31.70.373.88.88., 1995, 115 p., ISBN 90-322-7321-3, boekhandel.

Het gescheiden inzamelen van huisvuil is in Vlaanderen nog niet zolang een gewone zaak. Slechts een kwart van al ons huisvuil wordt selectief ingezameld. Het intensiveren van de inzameling van oud papier, karton, glas en textiel kan de kosten voor afvalverwijdering gevoelig verminderen. Deze Nederlandse brochure gaat verder in op de mogelijkheden die je als gemeente hiervoor hebt.

BOEKENTIP

Nature morte?,

Stichting Leefmilieu/KB Antwerpen, via Ludion Distributie, Aalst, Tel. 053/77.69.05., 1995, 198 p., gebonden, ISBN 90-5544-052-3, 1480 fr.

Nature morte is de Franse term voor een genre in de schilderkunst van de 17de eeuw, dat tot in de voorbije eeuw erg populair is gebleven. In het stilleven wordt de natuur zintuiglijk benaderd, maar daarnaast bevat het vaak een moraliserende verwijzing naar de ijdelheid van de mens en de vergankelijkheid van de dingen.

De dertig kunstenaars in dit boek verbeelden en gebruiken hun omgeving op een andere wijze dan hun artistieke voorgangers. Zowel de problematische relatie tussen mens en natuur, de impact van de mens op zijn omgeving en omgekeerd, als de meer subjectieve aspecten van de natuurbeleving worden belicht. Met prachtige foto's van de kunstwerken op glanspapier.

NATURE
MORTE

• Aanwinstenlijst van de milieubiblioteek •

De stapel boeken en andere literatuur die maandelijks de bibliotheek van de Bond Beter Leefmilieu bereiken, blijft onophoudelijk groeien. Om de rubriek **Boek en Milieu** overzichtelijk te houden bespreken we voortaan slechts een **selectie**.

Een **volledig overzicht** van nieuw materiaal vind je voortaan in de **Aanwinstenlijst**, een tweemaandelijks publiekatie van het documentatiecentrum van de Bond Beter Leefmilieu, Indocel vzw.

Je kan je eenvoudig telefonisch of via onderstaande bon abonneren. Ons telefoonnummer is 02/539.22.17. En dit ons adres: BBL, Indocel vzw, Overwinningstraat 26 bus 11, 1060 Brussel.

- ☐ Ik wens een abonnement op de Aanwinstenlijst en stort 600 frank (lidverenigingen betalen slechts 400 frank) op rekeningnummer 001-1475409-18 van BBL, Overwinningstraat 26, 1060 Brussel.
- ☐ Ik wens eerst een proefnummer te ontvangen van de Aanwinstenlijst

Naam :

Straat & nr.:

Postnr. & Gemeente :

TEMALIJS DUURZAME LANDBOUW

- Tijdschriftenartikels -

Een methodische weg naar duurzame bedrijfssystemen

In Landbouwtijdschrift, Ministerie van Landbouw, 1992 nr. 3, p. 553-566.

Hoeveel kilometer eet jij vandaag?

Over het onefficiënt vervoer van voedingsproducten wereldwijd. In Kritisch consumeren, 1995 nr. 3, p.5-6.

Duurzame ontwikkeling landbouw,

Jef Geldof. In Dorpsinfo 1994 nr. 96, p.3-10

- Boeken en rapporten -

Sturing op maat: een andere benadering van milieu-problemen in de land- en tuinbouw.

Uitgave Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag, 1994.

Hoezo vooruitgang: kroniek van een duurzaam Nederland.

Uitgave Platform voor duurzame ontwikkeling, Utrecht, 1994.

Vlees op de korrel: pleidooi voor een duurzame produktie en consumptie van vlees en zuivel.

Uitgave vereniging Milieudefensie, 1994.

Milieu en ontwikkeling: pleidooi voor een duurzame samenleving.

Uitgave Acco, Leuven, 1994.

EU-landbouwpolitiek: van binnen en van buiten.

Uitgave Wageningen Pers, 1994.

Signs of hope for sustainable agriculture.

Uitgave Farmer's Link/Food Matters Worldwide, Norwich.

Lastenboek: erkend door Biogarantie: normen voor biologische landbouw en voor verwerking van biologische landbouwproducten.

Uitgave Blik, Berchem.

Op zoek naar een duurzame landbouw: een schets van de kosten en baten van de omschakeling van Nederland op biologisch-dynamische landbouw.

Uitgave Berenschot, Utrecht, 1989.

Agrarisch grondbeslag en internationale handel: een onderzoek naar het grondbeslag van Europa in de ontwikkelingslanden en de gevolgen van een terugdringen van dit grondbeslag op de voedselpositie van de ontwikkelingslanden.

Uitgave Vrije Universiteit, Amsterdam, 1993.

Boeren belang: voor een sociale en ecologische organisatie van de landbouw.

Herman Verbeek, Uitgave Kok Agora, Kampen, 1992.

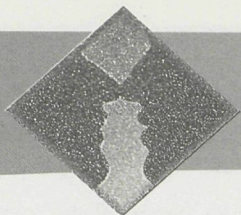
Duurzame landbouw: naar een landbouw die past in duurzame ontwikkeling.

Uitgave Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en VROM, Den Haag, 1994.

Biotechnologie en duurzame landbouw.

Uitgave Universitaire Pers, Leuven, 1994.

PRO & CONTRA

Theo Kelchtermans,
Vlaams minister van Leefmilieu

“Door het grensoverschrijdend transport van de polluenten die aan de basis liggen van de vorming van ozon, hebben lokale ingrepen geen effect indien niet tegelijkertijd op Europees of internationaal nivo maatregelen worden genomen. Maatregelen moeten dus afgestemd worden op de timing die internationaal wordt gehandhaafd. Daarenboven valt van geïsoleerde maatregelen weinig heil te verwachten. Een vermindering in de uitstoot van ozonproducerende stoffen leidt immers niet tot eenzelfde reductie van de ozonconcentraties. Rekening houdend met deze randvoorwaarden zal, overeenkomstig de afspraken gemaakt tijdens de zitting van de Vlaamse Regering op 10 januari 1996, uiterlijk op 31 januari '96 een actieplan worden voorgelegd aan de Vlaamse Regering. Ondertussen besliste de regering reeds tot de ontwikkeling van een voorspellingsmodel om op basis van ozonmetingen de ozonoverschrijdingen nauwkeuriger te kunnen voorspellen. Ook zal werk worden gemaakt van informatiebrochures die verspreid zullen worden onder de bevolking en geneesheren”.

RAMEN DICHT EN WACHTEN TOT HET OVERWAAIT?

De ozonproblemen op leefniveau stonden vorige zomer volop in de belangstelling. Een hele zomer lang werden overschrijdingen van de waarschuwingsdrempel opgemeten. Strukturele maatregelen waren echter niet aan de Vlaamse Regering besteed. Die zouden pas genomen worden na discussie binnen een speciaal daartoe op te richten interkabinettenwerkgroep. Deze moest een ozonplan uitwerken waarvan de grote lijnen eind '95 voor de Vlaamse Raad dienden voorgelegd. Minister Kelchtermans liet recent in zijn kaarten kijken hoe dit plan er uiteindelijk zal uitzien. De milieubeweging had zich van het 'ozon-actieplan' wel iets anders voorgesteld...

Bart Martens,
BBL-beleidsmedewerker:

“Ook al zet een vermindering in de uitstoot van ozonproducerende stoffen zich niet direct door in eenzelfde vermindering van de ozonvervuiling, dan nog moet het beleid dringend werk maken van de terugdringing van deze stoffen. Deze zijn immers ook op zichzelf schadelijk voor mens en milieu. Zo geeft de uitstoot van stikstofoxiden aanleiding tot verzuring en vermisting van het milieu en tot een verhoogde vatbaarheid voor respiratoire aandoeningen en een verminderde longfunctie bij mensen. Vluchtige organische verbindingen baren dan weer zorgen omdat ze uitgesproken kanker-verwekkend zijn.

De overheid verschuift zich bovendien ook ten onrechte achter het internationaal, grensoverschrijdend aspect van de ozonproblematiek om zelf geen structurele maatregelen te moeten uitvaardigen. Uit een toetsing van de Vlaamse en Belgische emissienivo's aan de door België aangegane internationale afspraken en engagementen (bijvoorbeeld het Sofia-protocol inzake de uitstoot van NOx) blijkt juist dat België t.o.v. de andere landen sterk achterblijft in de vermindering van de uitstoot van ozonproducerende stoffen. Er is dus wel degelijk dringend nood aan een Vlaams-Belgisch ozonbeleid. Al was het maar om de opgelopen achterstand in te halen”.

LEZERS IN DE PEN

DE POST NEGEERT STICKER “ONGEWENST REKLAMEDRUKWERK”

Deze week ontvingen wij in de brievenbus, bezorgd door de postbode, de reclamefolder van de Nederlandse Boekenclub. Als milieubewuste consumenten hebben wij problemen met de steeds groeiende papierberg op onze deurmat. Aangezien wij geen boodschap hebben aan deze reclamepapierwinkel, hebben wij op onze brievenbus een sticker aangebracht met de eenvoudige doch duidelijke boodschap: ‘Geen ongeadresseerde reclame a.u.b. - Bond Beter Leefmilieu’. Deze boodschap is de postbode blijkbaar ontgaan. Wij hebben De Post op de hoogte gebracht dat wij graag zien dat in de toekomst onze mening wordt gerespecteerd en geen reclame meer in onze bus

wordt gestopt.

Graag hadden wij via de Bond gezien dat ook jullie De Post zouden willen onder druk zetten om uw eigenste stickers te laten respektieren. Wij voelen ons als lid van de Bond eerlijk gezegd nogal in ons hemd gezet door dergelijke tweeslachtige situatie. Wij vrezen dat jullie een en ander niet echt onder controle hebben.

Philippe Reynaert-Esprit, Oudenaarde

Bond Beter Leefmilieu is het met u eens dat het aanbrengen van de sticker ‘Geen ongeadresseerd reclamedrukwerk a.u.b.’ impliceert dat de wens van de konsument wordt

gerespecteerd. Uit onze ervaring blijkt dat dit in de praktijk voor de verspreiding van gemeentelijke advertentiebladen, streekbladen en ongeadresseerde reclamefolders geen noemenswaardige problemen oplevert. Vooral omdat deze vormen van drukwerk binnen de gemeente door particuliere bedelers worden verspreid. We stellen samen met u vast dat De Post met dergelijke stickers geen rekening houdt. Volgens De Post ‘omdat er vooralsnog geen wettelijk kader bestaat dat het al of niet aanvaarden van dergelijk drukwerk regelt’. BBL zal dan ook niet nalaten dit probleem officieel aan te kaarten bij De Post en te streven naar een passende oplossing.

BOND BETER LEEFMILIEU (BBL)

ZOEKT VOOR ZIJN
DOKUMENTATIECENTRUM EEN (M/V)

DYNAMISCHE 50-er

Voor algemene ondersteunende taken
gedurende (minstens één dag per week.

Vereisten:

- kennis en/of interesse in boeken en/of natuur en milieu
- woonachtig in de omgeving van Brussel

Inlichtingen:

BBL, Martine Langen, elke maandag en
dinsdag, 02/539 22 17.

Ahrend Samko: Alles voor kantoor, voordelig en snel

Kantoorartikelen
Computersupplies
Drukwerken

9000 producten in stock
Ahrend Private Labels
Merkartikelen
Alternatieve producten
Milieuvriendelijke producten

Snelle en fijnmazige
distributie nationaal
binnen 24 uur.

ahrend

Ahrend Samko Office Supplies
Spinnerijstraat 12 9240 Zele
Tel.: (052) 45.65.11 - Fax: (052) 45.66.66

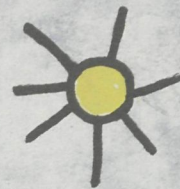
Ere aan de wijn.

Delhaize De Leeuw

Een wijn uitzoeken die voor weinig
geld veel zon op tafel brengt. Slechts
een grand cru die de moeite loont weer-
houden. En beide met kennis van zaken
opvolgen. Een vindingrijke keuze aan-
bieden. Op elk verkooppunt een expert
ter plaatse hebben die uw enthousiasme
voor wijn deelt.

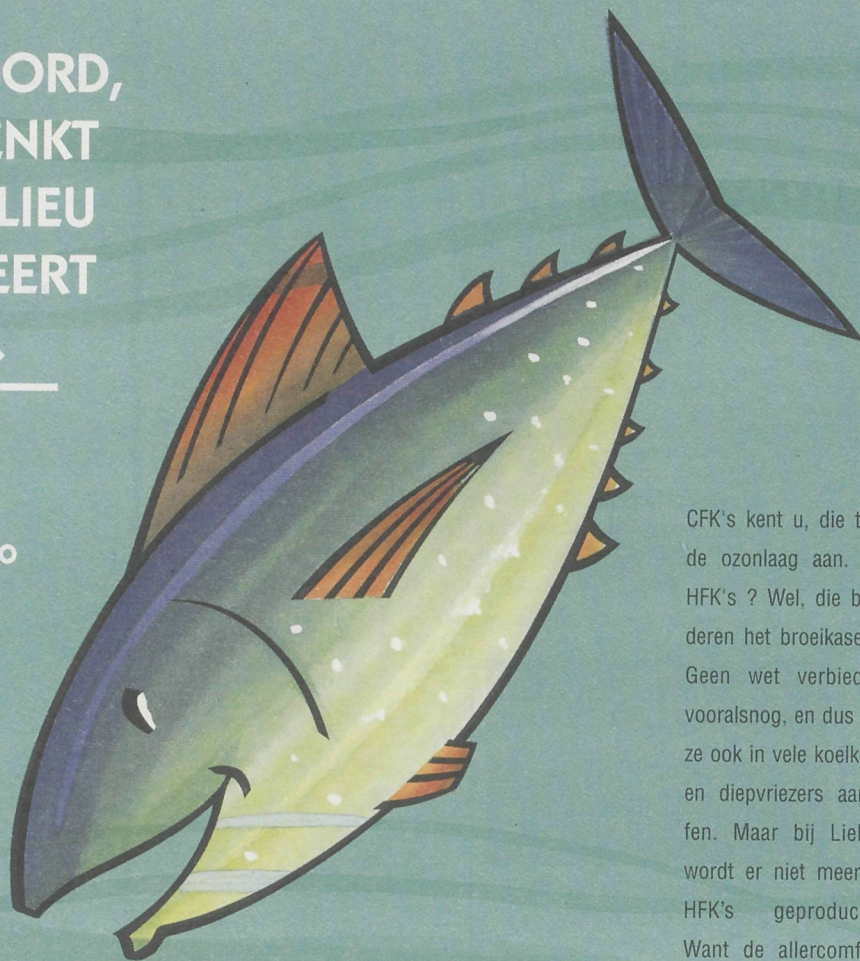
Dat verstaan wij onder "Ere aan de
wijn." En dat alles vindt u bij ons.

Wij staan
aan uw
kant !

HEB JE GEHOORD,
LIEBHERR DENKT
AAN HET MILIEU
EN PRODUCEERT
CFK-VRIJ.

JA, EN NOG STERKER,
ZELFS HFK-VRIJ.

CFK's kent u, die tasten de ozonlaag aan. Maar HFK's ? Wel, die bevorderen het broeikaseffect. Geen wet verbiedt ze vooralsnog, en dus zal je ze ook in vele koelkasten en diepvriezers aantreffen. Maar bij Liebherr wordt er niet meer met HFK's geproduceerd. Want de allercomfortabelste koel- en vriesapparatuur moet toch ook de milieuvriendelijkste zijn. Daarom werkt Liebherr ook zo energiebesparend. Zo hoort het toch ?

LIEBHERR

Liever een Liebherr.

Exclusieve invoerder: Cinem n.v. - Voor informatie of documentatie: bel 02/456.00.25.

STAAT UW VUILNISZAK AL OP DIEET?

De afvalberg groeit nog steeds. Maar samen kunnen wij daar iets aan doen. Kiest u voor duurzame en afvalarme aankopen, dan voorkomt u al véél afval. Verder halveert u de inhoud van uw vuilniszak door te sorteren en recy-

clage te stimuleren. Groente-, Fruit- en Tuinafval wordt compost. Papier, glas, blik en zelfs een deel van het klein gevaarlijk afval worden gerecycleerd voor een tweede leven. Met uw verkoopbare kleding, speelgoed, boeken en buikbaar grof vuil (meubels, radio's, t.v.'s...) kunt u terecht bij de kringloopcentra. Zo verkleinen wij samen de afvalberg.

De OVAM stimuleert projecten, geeft informatie, stippelt mee het beleid uit... kortom, helpt u op weg naar een afvalarme, leefbare planeet.

SAMEN ZETTEN WIJ UW VUILNISZAK OP DIEET!

OPENBARE AFVALSTOFFENMAATSCHAPPIJ VOOR HET VLAAMSE GEWEST
KAN. DE DECKERSTRAAT 22-26 · 2800 MECHELEN
TEL. 015/20.83.20 · FAX 015/20 32 75

China, Algerije of Rwanda,
overall ter wereld worden
mensenrechten geschonden.

En die van vrouwen vaak het eerst.

U kunt daar iets aan doen. Vraag
vrijblijvend een infobrochure aan
bij Amnesty International,
Kerkstraat 156, 2060 Antwerpen,
tel. 03/271.16.16.

 Amnesty International
Licht **ze** uit het donker.

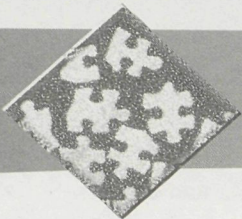
Met het Green Line-programma streeft Colruyt naar :

- meer aandacht en respect voor het leefmilieu;
- meer milieuvriendelijke produkten;
- duidelijke informatie over die produkten;
- meer milieuvriendelijk werken binnen de eigen organisatie.

COLRUYT

laagste prijzen in voeding

PUZZELN

Na een jaartje roosterpuzzelen, pikken we met deze nieuwe layout opnieuw aan met onze traditie van milieu-kruiswoordraadsels. Bedoeling is om het kruiswoordraadsel in te vullen en achteraf de cijfer-letter-kombinatie korrekt in te vullen. We gaan op zoek naar een BBL-lidvereniging. Gevonden? Noteer jouw antwoord op een briefkaart en stuur die naar Bond Beter Leefmilieu, Milieurama-puzzel, Overwinningstraat 26, 1060 Brussel. Uit de juiste antwoorden worden twee winnaars geloot die een boekenpakket thuisgestuurd krijgen. De winnaars van de november-puzzel zijn Christine De Meuleneer uit Everberg en Ingrid Van Linden uit Zwijndrecht. Ze krijgen hun boekenpakket binnenkort thuisbezorgd.

HORIZONTALAAL

1. Zwakke weggebruiker ; Arend
2. Amerikaanse rockgroep ; Streling ; Ondiepte in zee
3. Heilige (afk) ; Ruwbladige plant ; Op deze wijze
4. Turkse muts ; Persoonlijk voornaamwoord ; Radon ; Moed
5. Aziatisch meer ; Brandstof ; Grondsoort
6. Jonge paling ; Watervogel ; Aanwijzend voornaamwoord
7. Oplosmiddel ; Loofboom ; Plaaggeest ; Buiten
8. Open vat ; Graansoort
9. Grootmoeder ; Inheems roofdier ; Lidwoord ; Kopergravure
10. Indien ; Geladen atoom ; Wagen
11. Dunne twijg ; Werpwapen ; Ceremonie
12. Doorwaadbare plaats ; Schapegeluid ; Loofboom ; Etenbereider
13. In orde ; Europese ministaat ; Muzieknoet
14. Jong schaap ; Spaanse uitroep ; Europeaan
15. Giftige chloorverbinding ; Plaats in Oost-Vlaanderen

VERTIKAAL

1. Bestanddeel van meststoffen ; Natuurbos
2. Voorzetsel ; Deel van een voertuig ; Veldesdoorn
3. Daar ; Deel van het voorjaar ; Plaats in West-Vlaanderen
4. Tetraëthyllood ; Schuifbak ; Maanstand (afk) ; Belgisch instrumentenbouwer
5. Vervuilde mist ; Engelse stad ;

Oosters gerecht

6. Deel van de hals ; Iers Republikeins Leger ; Japanse munt
7. Spinneweb ; Zwaardwalvis ; Beteuterd ; Afgemat
8. Welpenleidster ; Russisch gebergte
9. Houding ; Loofboom ; Een zekere ; Elastiek
10. Grafvaas ; Griekse godin ; Koordans
11. Ierland ; Vloeibaar voedsel ; Loopvogel
12. Gewricht ; Chinese afstandsmaat ; Paardeslee ; IJzerhoudende grond
13. Voltooid ; Zangvogel ; File

14. Groot water ; Een weinig ; Kever

15. Insekt ; Plaats in Oost-Vlaanderen (berucht voor zijn weekendverblijven)

Kruiswoordraadsel opgelost? Probeer dan met de hieronder aangegeven cijfer-letter-kombinatie de naam te vinden van een lidvereniging van de Bond Beter Leefmilieu.

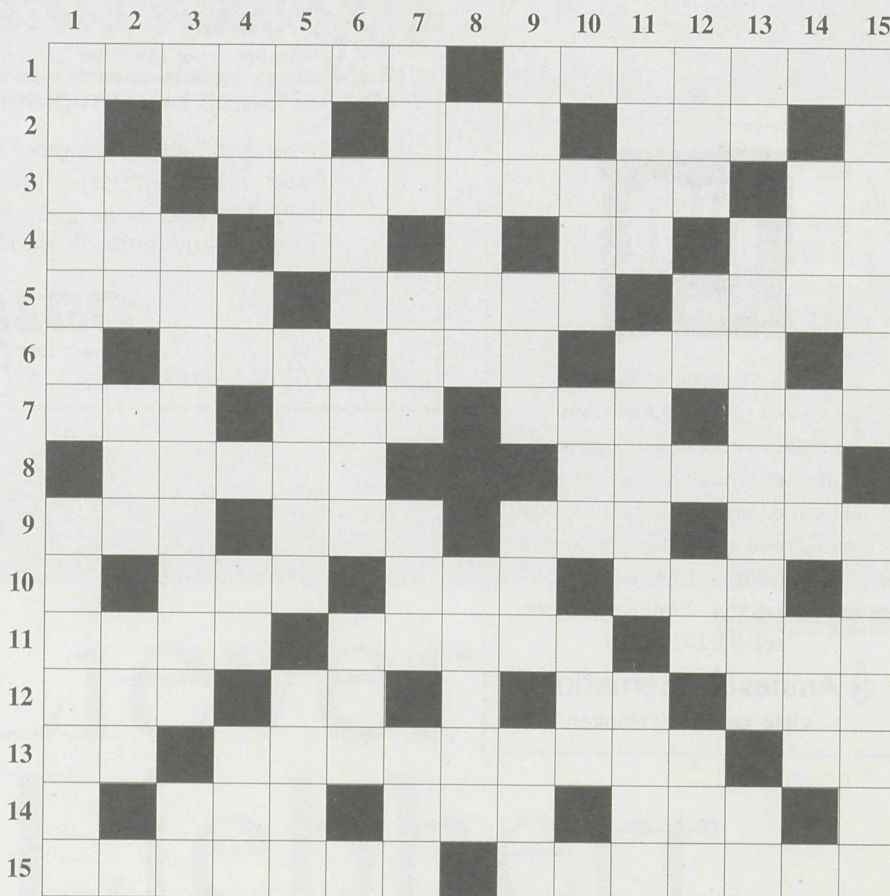
I5 / A3 / L1 / N11 / K8 / E8 / D14 / H13 / M5 / O10 / C4

Oplossing van Milieurama 1995/11:

aardolie / bretagne / camargue/drijfmest / ecologie / fietspad / galappel / huisvuil / isolatie / junkfood / knotwilg / leukemie / methanol / noordzee / olieramp / pollutie / quartair / rhodesië / smeerpomp / taxistop / urbanist / verviers / westhoek / xenofob / ijsbreker / zomereik.

De lidvereniging van BBL die we zochten was de Vereniging voor Ekologische Leef- en Teeltwijze.

• door Dirk Serneels

VOOR MOEDER AARDE HER- DENKT 10 JAAR TSJERNOBYL

Op 26 april is het 10 jaar geleden dat de ramp in Tsjernobyl plaatsvond. Na 10 jaar neemt, vooral onder kinderen, het aantal slachtoffers van kanker, leukemie en andere ziekten nog steeds toe. De schrikwekkende balans van één van de meest drastische milieurampen uit de menselijke geschiedenis. Voor Moeder Aarde vzw wil deze trieste verjaardag niet zomaar laten voorbij gaan. De komende maanden staan een aantal herdenkingsactiviteiten op de agenda. Op zaterdag 30 maart wordt een 'Infodag rond 10 jaar Tsjernobyl' opgezet. Na een getuigenis van iemand die de ramp meemaakte, wordt door een aantal sprekers gedebatteerd over de rol van kernenergie. Enkele weken later, op woensdag 17 april, start in Kiev een tiendaagse voettocht naar Tsjernobyl. Tegelijk kan je vanaf vrijdag 29 maart in Vlaanderen een week lang meetrappen in een fietstocht langsheen de gemeenten die door het NIRAS zijn aangeduid als mogelijke dumpplaats voor laag radioactief afval.

Inlichtingen:

Voor Moeder Aarde vzw, Gewad 15,
9000 Gent, Tel. 09/233.49.24.,
Fax. 09/233.73.02.

ADDETTJES IN MAP EN/OF STRUKTUURPLAN VLAANDEREN?

Dit voorjaar kan je bij Elcker-Ik in Antwerpen opnieuw terecht voor een aantal interessante cursusreeksen. Vanaf 5 maart kan je 3 dinsdagavonden op zoek

gaan naar de addertjes in het Mestactieplan (MAP). Deze reeks schetst de achtergronden van het MAP en geeft inzicht in het hoe en waarom. Je krijgt een grondige doorlichting van het plan: de uitrijregeling, de gebiedsgerichte verscherping, de eindnormen, het vergunningsbeleid en het stand-still-beginsel. Verder komt ook aan bod hoe men de handhaving wil organiseren en welke mogelijkheden je als omwonende hebt om mee een rol te spelen in het handhavingsbeleid.

Een andere sessie gaat vanaf 15 april gedurende 3 maandagavonden op zoek naar structuur in Vlaanderen. Al jaren wordt gesleuteld aan een structuurplanning om de ruimtelijke wanorde om te toveren tot een duurzame ruimtelijke ontwikkeling. In deze reeks zet Philippe Van Wesenbeeck de principes van structuurplanning op een rijtje, geeft hij een actuele stand van zaken en schetst hij de te verwachten ontwikkelingen in de nabije toekomst. Er wordt toegelicht hoe het provinciebestuur van Antwerpen de structuurplanning aanpakt, hoe het structuurplan eruit zal zien en op welke wijze er inspraak van de bevolking mogelijk is.

Inlichtingen:

Elcker-Ik Milieu, Breughelstraat 31-33,
2018 Antwerpen, Tel. 03/218.65.60.,
Fax. 03/233.59.97.

WANDELEN MET NATUUR- EN STEDESCHOON

De Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedschoon, één van de stichtende leden van BBL, staat jaarlijks garant voor een aantal interessante natuurwandelingen. Op zondag 10 maart kan je de schoe-

nen aantrekken voor een wandeling doorheen het unieke landschap van Gierle, Tielen en Kasterlee. Er wordt gewandeld langsheen de stenen windmolen van Gierle, door bos en veld naar de watermolen van Tielen en zo verder langs kastelen en holle wegen tot bij de ingang van het domein 'De Hoge Rielen'. 's Namiddags gaat de tocht verder tot bij het Heemerf in Kasterlee waar een bezoek gepland staat.

Wie meewandelt betaalt 450 frank of 750 frank wanneer je een warm middagmaal wenst.

Inlichtingen:

Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedschoon, T.a.v. Rina Vredereg, Kon. Astridplein 24, 2018 Antwerpen, Tel. 03/232.35.31.

OPLEIDING EKOLOGISCH GROENBEHEER

Op zaterdag 9 maart kan je in het departement Biotechniek van de Provinciale Hogeschool Limburg terecht voor een info-dag. Zomaar een info-dag?

Helemaal niet, voor het eerst organiseert de opleiding Landbouw en Biotechnologie het keuzepakket ekologisch groenbeheer. Deze opleiding biedt naast een basiskennis wetenschappen zoals biologie, chemie, milieuleer en ecologie ook een technische vorming in mechanisatie, beheer en onderhoud van landschappen en biotopen.

Inlichtingen:

Provinciale Hogeschool Limburg, Departement Biotechniek, Sint-Truidersteenweg 323, 3700 Tongeren, Tel. 012/23.44.20.

MILIEURAMA

16DE JAARGANG • MAANDBLAD VAN DE
BOND BETER LEEFMILIEU

REDAKTIE EN ADMINISTRATIE

Bond Beter Leefmilieu, Overwinningstraat 26,
B-1060 Brussel, Tel. 02/539.22.17., Fax.
02/539.09.21.

ABONNEMENTEN

70 Bf (los nummer), 650 Bf (jaarabonnement),
800 Bf (buitenland), 1300 Bf (steunabonne-
ment) op rekeningnummer 001-1475409-18
van de Bond Beter Leefmilieu vzw.
Lidverenigingen van BBL kunnen hun leden een
voordelig kombi-abonnement aanbieden.

HOOFDREDAKTEUR EN VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Lieve Grauls, Overwinningstraat 26, B-1060
Brussel

EINDREDAKTEUR

Piet Decoster

WERKTEN MEE AAN DIT NUMMER:

Stefaan Claeys, Rik De Baere, Piet Decoster,
Bram Dousselaere, Marion Géron, Lieve Grauls,
Erik Grietens, Danny Jacobs, Martine Langen,
Bea Lootens, Bart Martens, Dirk Serneels,
Sandra Van Aershot, Mauricette Van Houdt,
Dirk Van Regenmortel, Karla Schoeters

FOTO'S

Frans Geys, Gert Jochens, Luc Verhaegen

ILLUSTRATIES

Hilaire

VORMGEVING

KODE • Koen Thérè

PRE PRESS

Fotogravure FM

DRUK

Pandava Ekeren

COPYRIGHT

Overname van artikels wordt aanbevolen, mits
bronvermelding.

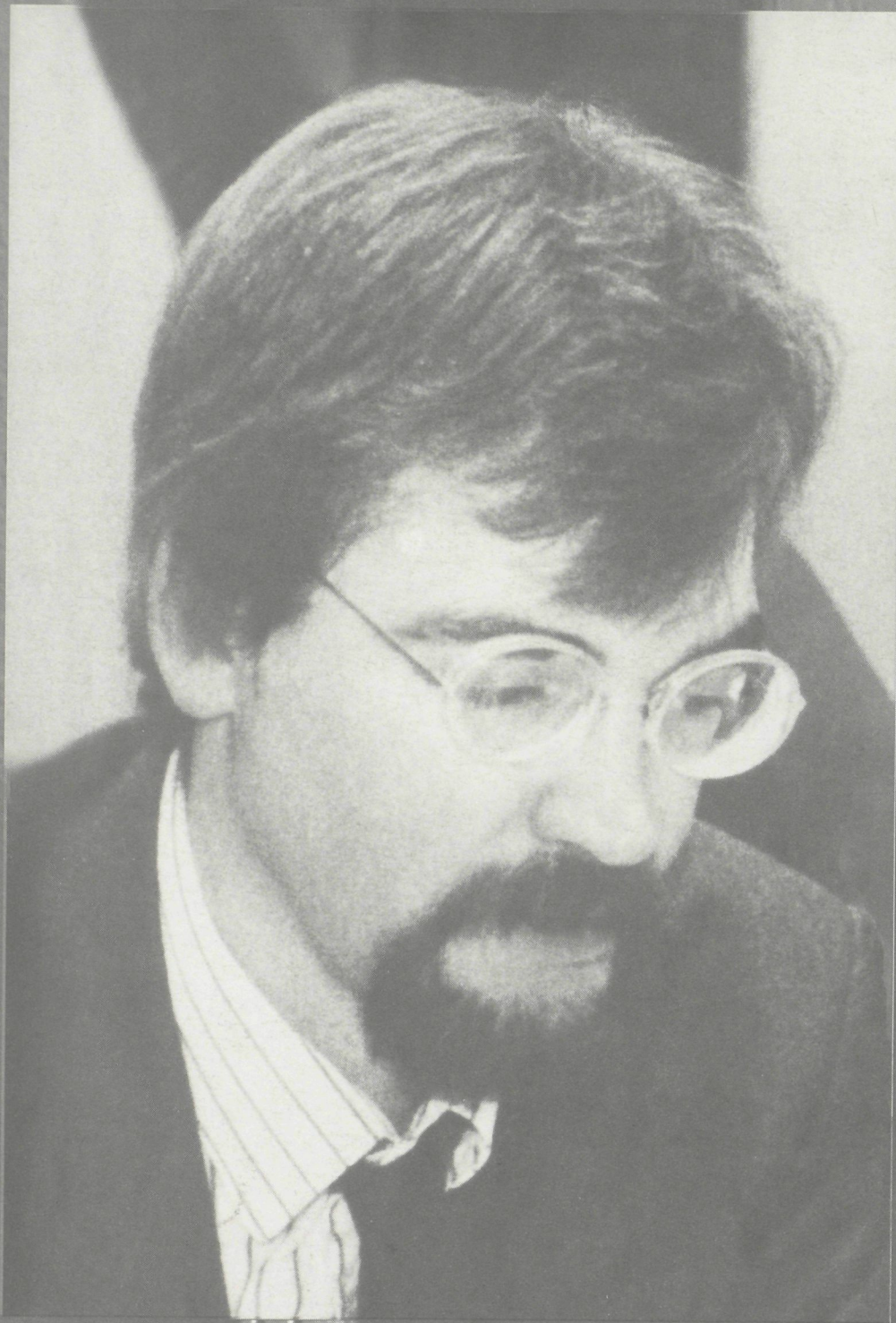
Adverteerders zijn verantwoordelijk voor de
inhoud van de opgenomen advertentie.

Milieurama wordt gedrukt op niet-gebleekt kringlooppapier, de kaft is niet chloorgebleekt en de inkt is op vegetale basis.

Eén jaar na de moord ...

... zijn strijd gaat voort

voor gezond en hormonenvrij vlees in Europa

verantw. uitg. **Stichting Dr. Karel Van Noppen** v.z.w., Postbus 1, 2275 WECHELDERZANDE
In samenwerking met **Hormonen-Overleg Vlaanderen**